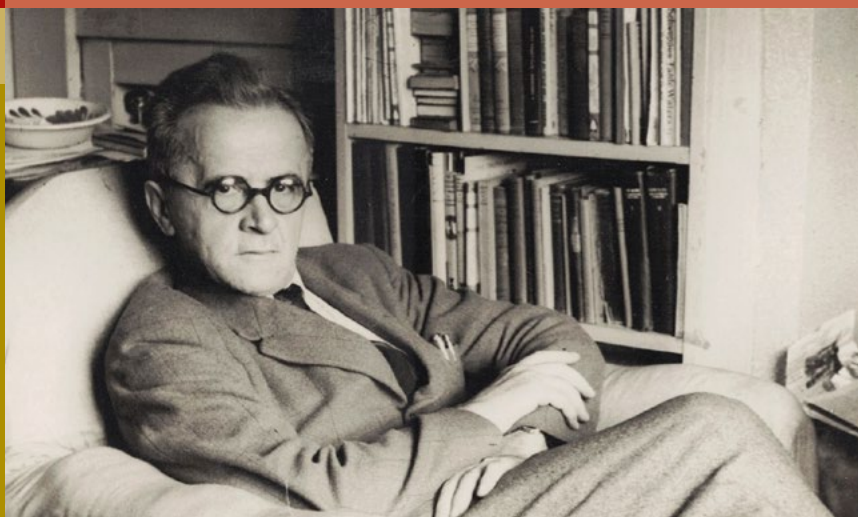

Karel Kreibich

Těsný domov – širý svět a jiné texty

EGO

PAMĚTI
DENÍKY
KORRESPONDENCE

N LN

Masarykův ústav a Archiv AV ČR

EDIČNÍ RADA

Pavel Cibulka

Jan Hálek

Jan Kahuda

Helena Kokešová

Magdaléna Pokorná

Josef Tomeš

Richard Vašek

Luboš Velek (předseda)

Václav Žák

Karel Kreibich

Těsný domov – širý svět a jiné texty

Jakub Vrba (ed.)

mua

MASARYKŮV ÚSTAV
A ARCHIV AV ČR, v.v.i.

Špičkový výzkum ve veřejném zájmu

Publikace vznikla v rámci Strategie AV21:
výzkumný program *Paměť v digitálním věku*.

Lektorovali:

doc. PhDr. Jan Galandauer, DrSc.

doc. PhDr. Jan Mervart, Ph.D.

© Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2023

Editor © Jakub Vrba, 2023

Translations © Jiří Šabek, Marta Harasimowicz, 2023

Cover © Milada Hartlová, 2023

Všechna práva vyhrazena / All rights reserved

pdf ISBN ...

print ISBN 978-80-7422-913-8 (NLN, s. r. o.)

print ISBN 978-80-88304-89-0 (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.)

ÚVODEM: NEJEN REEDICE PAMĚTÍ...

V úterý 2. srpna 1966 zemřel zakládající člen a kdysi významný představitel Komunistické strany Československa Karel Kreibich, naposledy bytem v Antonínské ulici v Praze-Holešovicích.¹ Urna s jeho popelem byla následně uložena v kolumbáriu Národního památníku na Vítkově na prominentní místo mezi významné osobnosti KSČ, jako byli Bohumír Šmeral, S. K. Neumann, Marie Majerová a další.² Přes tuto poctu však byl vztah komunistické strany k zesnulému před jeho úmrtím rozporuplný. Důvodem, jak ještě uvidíme, byla jeho ostrá kritika režimu v předcházejících deseti letech, kvůli které se také ocitl na okraji tehdejší (stranické) veřejnosti. Po roce 1989 a zrušení komunistického panteonu na Vítkově byla urna spolu s ostatními přemístěna do společného hrobu na Olšanských hřbitovech, na náhrobním kameni se však objevilo chybné jméno Kreibich. Jeho vnučka Ilsa, která již dříve sama kvůli invazi vojsk Varšavské smlouvy vystoupila z komunistické strany, ji odtud nakonec nechala vyzvednout a jméno na hrobu odstranit. Urnu pak uložila do rodinného hrobu na Lesním hřbitově v Novém Boru, nedaleko od města Cvikova, kde se v roce 1883 její děd narodil.³

V době jeho narození se však tato města nazývala Haida a Zwickau a Kreibich, narozený jako Karl, byl stejně jako celé jeho příbuzenstvo český Němec. Jeho životní osudy tak pozoruhodně odrážejí jak historii socialistického a komunistického hnutí, tak vývoj česko-německých vztahů v českých zemích od konce 19. do poloviny 20. století. Kreibich, absolvent obchodní akademie v Ústí nad

1 *Zemřel soudruh Karel Kreibich*, Rudé právo, 4. 8. 1966, s. 2.

2 Na Vítkově byli pohřbení – celkem šlo v roce 1989 o 48 osob – rozdělení od 60. let symbolicky do čtyř skupin. První skupinu tvořily sarkofágy, ve kterých byli Klement Gottwald, jeho manželka Marta a prezidenti Antonín Zápotocký a Ludvík Svoboda, druhou hrobky, například Jana Švermy nebo Julia Fučíka, třetí velké schránky a čtvrtou (nejpočetnější) malé schránky v kolumbáriu. Kreibich byl pohřben vedle osmi dalších funkcionářů ve velké schránce kolumbária. Viz Jan GALANDAUER, *Chrám bez boha nad Prahou*, Praha 2014, s. 258–259.

3 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený editorem této knihy 18. 10. 2021.

Labem, se následně angažoval jako novinář a politik. Postupně se stal představitelem levice německorakouské sociální demokracie, čelným funkcionářem KSČ, redaktorem Leninových spisů v Moskvě, československým poslancem i senátorem, jediným Němcem v exilové Státní radě v Londýně za druhé světové války, poúnorovým velvyslancem ČSR v Sovětském svazu a konečně – jak už bylo naznačeno – kritikem stalinistických procesů a dalších neblahých praktik československého komunistického režimu v padesátých letech.

Prvotním impulsem k vydání této knihy byla snaha o spojení reedice původních Kreibichových pamětí, které končí rokem 1921 a jež byly vydány v roce 1968, s jejich pokračováním, o kterém se mezi historičkami a historiky mluvilo a o němž se několikrát zmiňují i dokumenty uveřejněné v této knize. Z výzkumu v několika archivech i informací od Kreibichovy vnučky však vyplynulo, že údajný text nebyl s největší pravděpodobností napsán. Kniha je proto uvedena historickou biografickou studií, která nejen zasazuje autorovy osudy do společenského a politického kontextu doby, v níž působil, ale v ucelené podobě rekonstruuje právě také jeho působení po roce 1921. Zmiňované vzpomínky vydané na konci šedesátých let, tvořící následující část knihy, byly porovnány s rukopisem uloženým v Národním archivu a doplněné o dobové posudky. Zároveň však byly do publikace přidány další osobní dokumenty, ilustrující a reflektující celý autorův život. Třetí oddíl knihy tak představuje čtenářkám a čtenářům vybrané dopisy rodině z let 1917–1941, čtvrtý Kreibichovy vzpomínky na jeho činnost za druhé světové války (*Politickým emigrantem ve Velké Británii*) a poslední, nazvaný *Hrouťící se stalinismus*, poúnorové dopisy a texty, ve kterých se vyrovnává s procesy padesátých let a celkově reflektuje také svůj život v komunistické straně.

Na tomto místě bych rád poděkoval všem, kteří se vznikem této publikace pomohli. V první řadě to je dr. Luboš Velek z Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, který s ideou této reedice přišel a při její realizaci nadále pomáhal. Velké poděkování míří také za dr. Josefem Tomešem ze stejného ústavu, jenž přispěl cennými poznámkami ohledně formální i obsahové podoby knihy. V rámci lektorského řízení přispěli důležitými postřehy také doc. Jan Galandauer a doc. Jan Mervart. Dr. Jan Kahuda z Národního archivu pak přišel s návrhy na doplnění přílohy edice některými dalšími dokumenty i s tipy na další materiály související se životem Karla Kreibicha. Za dílčí poznámky vděčím Michalu Cápovi, Vlastmilu Křišťanovi, Mariánovi Lóžimu, Jakubovi Raškovi a účastníkům doktorandského semináře ÚHSD FF UK. Mnohé texty přepsal a přeložil Jiří Šabek, bez kterého by tato publikace rovněž nevznikla; Kreibichův dopis z francouzštiny přeložila Marta Harasimowicz. Za první korekturu textů děkuji Anně Kolářové, za celkovou redakci knihy pak Václavu Žákovi a Ivanu Beránkovi. V neposlední řadě je třeba ocenit pomoc a spolupráci paní Ilsy Dolanské ml., vnučky Karla Kreibicha, jež přispěla cennými vzpomínkami a poskytla dobové fotografie. Ty pomohla zdigitalizovat také její vnučka, paní Olga Škochová Bláhová.

Jakub Vrba

KAR(E)L KREIBICH MEZI TĚSNÝM DOMOVEM A ŠIRÝM SVĚTEM

Život jednotlivce se v některých ohledech vymyká našemu vnímání historie, překračuje totiž zaběhlé cézury a spojuje období, mezi kterými kontinuity příliš často nehledáme. Klade zároveň pro mnohé historiky nepříjemnou otázku po roli jedince v dějinách. V rámci této biografické skici nastíníme osudy politika a novináře Karla Kreibicha a v jednotlivých podkapitolách se postupně zaměříme na jeho mladí, první politické zkušenosti v německorakouské sociální demokracii, jeho přerod ve vlivného funkcionáře KSČ i jeho degradaci na řadového člena komunistického hnutí. Následně bude Kreibich představen jako politik podporující Československou republiku a nakonec jako představitel stranického disentu v padesátých letech. Kreibichův život nám tak nabídne trochu odlišnou periodizaci českých dějin konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století, než na jakou jsme zvyklí. Budeme se zároveň snažit jej představit nejen jako jedinečnou postavu, ale také jako jednoho z mnoha, jako zástupce různých sociálních skupin. Je však zřejmé, že s postupným zapojením Kreibicha do stranického života, kdy politika formovala prakticky celý jeho život, bude kladen větší důraz právě na jeho politické postoje v kontextu dějin obou stran, jejichž byl členem, tedy německorakouské sociální demokracie a následně Komunistické strany Československa.

Student

Karl Kreibich byl jedním z rodáků Cvikova, tehdy Zwickau in Böhmen, německojazyčného severočeského městečka nacházejícího se na úpatí Lužických hor, pouze deset kilometrů od německých hranic, kousek od Nového Boru a jen třicet kilometrů od Liberce, který tenkrát čeští Němci nazývali Reichenberg. Cvikov,⁴

4 K historii tohoto města viz Vladimír PEŠA (ed.), *Cvikov. město na úpatí Lužických hor*, Cvikov 2018.

stejně jako prakticky celý region, silně ovlivnily proměny, kterými si v 19. století prošel postupně celý svět.⁵ Ve Cvikově došlo k prudkému nárůstu obyvatel, jejich počet se mezi lety 1800 a 1900 téměř zdvojnásobil a dosáhl šesti tisíc (tedy více než dnes). Vznikaly zde továrny, „katedrály industriálního věku“,⁶ jakkoli ne tak monumentální jako v jiných městech, a v roce 1885 byl Cvikov napojen na železniční síť. Došlo ke změnám v sociální struktuře obyvatelstva, přibýlo dělnictva, které v českých zemích na konci 19. století tvořilo přibližně polovinu společnosti,⁷ a výrazně se proměnily i obzory zdejších obyvatel, do jejichž světa začala více vstupovat politika.⁸

Kreibich se ve Cvikově narodil 14. prosince 1883 rodičům Ferdinandovi a Marii a vyrůstal v jejich domě na místním předměstí jako jediný syn – všichni jeho sourozenci zemřeli v kojeneckém věku (úmrtnost kojenců byla tenkrát v Předlitavsku ještě poměrně vysoká a s bezmála 24 % jedna z nejvyšších v Evropě).⁹ Otec se živil jako dělník v Liebischově mechanické tkalcově, postavené roku 1835, přičemž jeho rodina pocházela z nedalekých Ples (Plesse), které jsou dnes součástí obce Svojkov (Schwoika).¹⁰ Naopak rodina matky Karla Kreibicha, rozené Balle, pocházela přímo ze Cvikova. Její otec byl nemanželský syn, který se však vypracoval na barvířského mistra a stal se živnostníkem a majitelem domu. Sociální vzestup je patrný také přímo u rodičů Karla Kreibicha; zásadní roli v něm zřejmě sehrálo otevření matčina obchodu se smíšeným zbožím¹¹ a symbolicky byl završen koupí nového domu nedaleko místního náměstí a přestěhováním z předměstí do centra města.¹² Právě relativní finanční zajištění Kreibichovi v budoucnu výrazně pomohlo.

Neméně důležité však bylo i politické smýšlení Kreibichových rodičů. Právě za jejich života, v poslední čtvrtině 19. století, docházelo v důsledku hospodářské krize sedmdesátých let¹³ a následného postupného rozšiřování volebního práva k ústupu politického liberalismu a nástupu nových politických směrů, které se často pomocí radikálnější rétoriky dožadovaly politických práv a řešení národnostní

5 Ke globálním dějinám 19. století viz také Jürgen OSTERHAMMEL, *Die Verwandlung der Welt. eine Geschichte des 19. Jahrhunderts*, München 2009.

6 Pojem vypůjčen ze: Zdeněk NEBŘENSKÝ, *Katedrály industriálního věku. Textilní továrny a sociální otázka v českých zemích, 1884–1914*, Praha 2019.

7 K sociální struktuře české společnosti Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003, s. 133–134.

8 K přerodu „od poddanství k občanství“ viz také Milan HLAVÁČKA a kol., *České země v 19. století II. Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014, s. 207–266.

9 Viz také Milena LENDEROVÁ – Karel RÝDL, *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*, Praha – Litomyšl 2006, s. 271.

10 Zde byl děd Karla Kreibicha Franz zaměstnán ve sklářské manufaktuře, ale sociálně si údajně polepšil svatbou s Franciskou, rozenou Wieden. Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 63–64 této knihy, a SOA v Litoměřicích, ŘKFÚ Sloup v Čechách, inv. č. 7243, sign. L143/E, fol. 67.

11 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 88–89 této knihy.

12 Viz dobová fotografie na s. 433.

13 Viz například Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 274n.

i dělnické otázky.¹⁴ Zvyšovalo se také politické zastoupení menšinových etnik a širších sociálních vrstev, což byl trend, který gradoval v posledních letech před první světovou válkou. V případě německorakouské politiky tak (národně)liberální a konzervativní uskupení postupně nahradily zejména směry křesťansko-sociální, národně radikální a sociálnědemokratický. Sociálními demokraty byli i Kreibichovi rodiče a svého syna v tomto směru nepochybně výrazně ovlivnili. „Smí-li být člověk hrdý vlastně jen na to, o co se sám zasloužil, pak nemám zásluhu na tom, jak jsem se dostal do socialistického hnutí a k marxismu,“ zdůrazňoval sám později.¹⁵

V době Kreibichova narození se sociálnědemokratické hnutí ocitlo v komplikované situaci. Jednak bylo až do hainfeldského sjezdu na konci osmdesátých let¹⁶ rozděleno mezi umírněné a radikály, čelilo však také represím státního aparátu.¹⁷ S tímto sjezdem se ovšem začínají psát dějiny sociální demokracie jako masové a supraetnické strany spojující dělníky všech národností Předlitavska, jejímž velkým úspěchem po uvolnění státní politiky a zavedení všeobecného (ale nikoli ještě rovného) hlasovacího práva pro muže byl v roce 1897 vstup do předlitavského parlamentu. Zdá se, že Kreibichovi rodiče měli v tomto hnutí na regionální úrovni prominentní postavení. To naznačují nejen četná – prý i konspirační¹⁸ – setkání místních sociálních demokratů v jejich domě, jež Kreibich popisuje. Ačkoli Cvikov jako takový byl bezesporu z pohledu celého hnutí pouze malou periferií, širší okolí Liberce se již dříve stalo jeho důležitou základnou¹⁹ a mezi jeho významné postavy patřili například známý radikál Josef Schiller nebo dlouholetý poslanec strany (a Schillerův zeť) Josef Hannich.²⁰ V Dlouhém Mostě (Langenbruck) nedaleko Liberce se v roce 1878 konal tajný celorakouský sjezd strany a právě v Liberci tehdy dokonce krátce sídlilo její celostátní předsednictvo. Jistý kontakt s centrem si přitom zřejmě udržovali Kreibichovi rodiče také později. Údajně je na přelomu osmdesátých a devadesátých let navštívily dvě důležité osobnosti celorakouské sociální demokracie: vídeňská feministka a socialistka Adelheid Poppová, která se později za rakouské republiky stala poslankyní, a dokonce i dlouholetý předseda strany Viktor Adler.²¹

14 Viz blíže také Jiří ŠTAIF, *Modernizace na pokračování. Společnost v českých zemích (1770–1918)*, Praha 2020, s. 169–227.

15 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 69 této knihy.

16 Hainfeldský sjezd se konal na přelomu let 1888 a 1889.

17 K dobové perzekuci například přehledně Jiří Štaif, k situaci severočeského sociálnědemokratického hnutí od 70. let do začátku 80. let Jiří Kořalka. Viz J. ŠTAIF, *Modernizace na pokračování*, s. 212–213, a Jiří KOŘALKA, *Severočeští socialisté v čele dělnického hnutí českých a rakouských zemí*, Liberec 1963.

18 K návštěvám viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 70 této knihy.

19 Postavy libereckého dělnického hnutí tohoto období přehledně představuje J. KOŘALKA, *Severočeští socialisté*, s. 181–205.

20 Viz také Hannichovy paměti: Josef HANNICH, *Erinnerungen. Ein Beitrag zu der Geschichte der österreichischen Arbeiterbewegung*, Warnsdorf 1906.

21 K osudům Viktora Adlera a jeho syna viz například Julius BRAUNTHAL, *Victor und Friedrich Adler. Zwei Generationen der Arbeiterbewegung*, Wien 1965.

Taktiku tehdejší strany a stále ještě poměrně striktní podobu rakouských zákonů dobře ilustruje skutečnost, že tento – pro Kreibicha příliš umírněný, pravicový a prorakouský – politik byl kvůli své činnosti více než desetkrát před soudem.²²

S uvolněním poměrů na přelomu osmdesátých a devadesátých let se legalizoval také spolkový sociálnědemokratický život. Vznikaly spolky, které se zaměřovaly na podporu dělníků, věnovaly se však rovněž volnočasovým aktivitám. Kreibich se v těchto skupinách socializoval, v roce 1891 dokonce v rámci večerů pořádaných Dělnickou nemocenskou podpůrnou pokladnou hrál i s rodiči v divadelním představení *Lhář a jeho synové*.²³ Pro jeho další směřování však bylo důležité také ideologické zázemí jeho rodiny. I zde zřejmě platila slova, kterými Kreibich popsal starší sociální demokraty v Liberci. Ti prý „málo, nebo vůbec nic neznali z Marxe nebo Engelse, které samozřejmě velmi uctívali. Měli více jejich obrazů než jejich spisů.“²⁴ Mnozí funkcionáři sociální demokracie často nebyli příliš ideově ukotvení, zřejmě u nich byla inspirace některými body Marxova politického myšlení, ale rozhodně ne hluboká četba jeho díla. Vlivné byly také tradice družstevnictví nebo dobově velmi populárního darwinismu²⁵ a odporu k církvi.²⁶ Jakkoli pak byl například předseda strany Viktor Adler v tomto ohledu bezesporu sečtější a také Hainfeldský program byl přímo ovlivněn revolučním *Komunistickým manifestem*, vedení sociální demokracie se – s poukazem na to, že konec kapitalismu musí přijít nevyhnutelně sám – zapojilo do praktické parlamentní politiky.

Výchovu mladého Kreibicha začaly brzy také ovlivňovat státní instituce. Na konci osmdesátých let se stal jedním z mnoha žáků rakouského veřejného školství. Ještě sice nechodil do nové secesní budovy školy, která byla postavena nedaleko cvikovského kostela v roce 1907, ale jak sám zdůrazňoval, škola, již navštěvoval, se v mnohém odlišovala od té, kterou znali jeho rodiče. Po jejich studiu totiž předlitavské školství výrazně ovlivnily liberální reformy ze šedesátých a sedmdesátých let 19. století. Ty omezily vliv církve, zároveň se však snažily školství centralizovat, upravovaly i obsah výuky, kladly větší důraz na dějepis, přírodopis nebo zeměpis, tedy témata, která i později Kreibicha zajímala,

22 Jeho vystoupení před soudy přehledně představují také sebrané spisy Victor ADLER, *Victor Adlers Aufsätze, Reden und Briefe. Heft 2. Victor Adler vor Gericht*, Wien 1923.

23 Šlo zřejmě o divadelní hru, kterou na motivy hry francouzského dramatika Collina d'Harleville přepsal nepříliš známý německý autor Arnold Schröder. K samotnému představení ve Cvikově viz paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 94 této knihy a obrazová příloha na s. 433.

24 Viz paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 186 této knihy.

25 K tématu souhrnně viz například Richard SAAGE, *Zwischen Darwin und Marx. Zur Rezeption der Evolutionstheorie in der deutschen und der österreichischen Sozialdemokratie vor 1933/34*, Wien 2012.

26 Z české literatury obecně k antiklerikalismu a jeho českému kontextu viz také Stanislav BALÍK – Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Marek VLHA, *Český antiklerikalismus. Zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938*, Praha 2015.

a prodloužily povinné vzdělání ze šesti na osm let.²⁷ Když si ve svých memoárech Kreibich stěžuje na vztah s katechetou, je třeba zdůraznit, že vliv katolické církve byl sice stále proměnlivý, ale jistě výrazně menší, než tomu bylo dříve.²⁸

Velmi formativní byl pro Kreibicha také roční pobyt v jazykově českém Nymburce, středočeském městě tehdy přibližně stejně velkém jako Cvikov, který absolvoval během třetího roku školní docházky. Etnicky čeští dělníci sice v průběhu druhé poloviny 19. století ve velkém počtu migrovali za prací na sever Čech,²⁹ koncentrovali se však především ve větších průmyslových centrech, a jak sám Kreibich uvádí, ve Cvikově se s Čechy setkával až do svého nymburského pobytu minimálně. Kreibichův pobyt „v českém“ – Němci tenkrát říkali, že jedou „ins Tschechische“ – však v tomto ohledu nebyl ničím výjimečným, ale naopak se podobal zkušenosti desetitisíců dětí, které byly německými rodiči poslány do českojazyčných měst, aby se naučily jazyk druhého zemského etnika.³⁰ Náhodná nebyla ani volba tohoto malého středočeského města – právě do Nymburka posílali cvikovští rodiče své děti nejčastěji.³¹

Uvedená praxe se zároveň stala předmětem dlouholetého sporu českých a německých nacionalistů. V době, kdy se vyhrocovaly národnostní spory, pro ně tato výměna představovala v boji za jejich etnický kmen hrozbu odnárodnění. Ta se většinou nenaplnila, pobyt v oblasti s jiným jazykem mohl mít i na-prosto opačné důsledky. To byl příklad třeba mládežnického aktivisty a politika Heinze Ruthy, o čtrnáct let mladšího rodáka z nedalekých Lázní Kunratic (Bad Kunnersdorf), pro kterého byl traumatizující školní pobyt v Mnichově Hradišti jednou z příčin jeho následně vyhraněného německého národovectví.³² Na druhou stranu u Kreibicha vidíme, jakkoli jistě mohly vzpomínky tuto etapu jeho života idealizovat, že se naučil česky, začal se zajímat o českou společnost a byl i na návštěvě v Praze, kde viděl například Brožíkův obraz Jana Husa.³³ Kreibich nepochybně již v mládí začal vnímat česko-německé spory. Etnicky definovaná národní identita se tehdy napříč společnostmi ukázala jako nesmírně silná,

27 Odpor k těmto změnám byl nicméně patrný nejen ze strany církve, ale i ze strany některých samospráv. Celkový vývoj tak byl v tomto ohledu komplikovaný. Viz blíže například Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Rákoska v dílně lidskosti. Česká škola v 19. století očima účastníků*, Praha 2016, s. 75nn.

28 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 75–76 této knihy.

29 Karl F. BAHM, *Internationale Integration und Arbeiterbewegung. Die tschechische Minderheit in der deutschböhmisches Arbeiterbewegung in Nordwestböhmen 1860–1900*, in: Rudolf Ardel – Erika Thurner (eds.), *Bewegte Provinz. Arbeiterbewegung in mitteleuropäischen Regionen vor dem Ersten Weltkrieg*, Wien – Zürich 1992.

30 K tomuto fenoménu viz blíže také Tara ZAHRA, *Kidnapped Souls. National Indifference and the Battle for Children in the Bohemian Lands, 1900–1948*, Ithaca 2008.

31 V. PEŠA (ed.), *Cvikov*, s. 112.

32 Zatímco naopak jeho bratr udržoval s Čechy osobní a přátelské vztahy. K osudům Heinze Ruthy viz blíže Mark CORNWALL, *Čertova zed. Život a smrt Heinze Ruthy*, Praha 2020.

33 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 110 této knihy.

prosadila se jako dominantní navzdory jiným alternativám,³⁴ nebyla však nikdy všeobjímající. Vedle národně uvědomělých tu byly i zástupy těch, pro které národnostní otázka nebyla tak zásadní, případně nabývala na síle až v určitých situacích a její dominance nemusela mít trvalejší dosah.³⁵ Národ nepředstavoval statickou veličinu, ale podléhal neustálému procesu rekonstituce.³⁶ Vše z toho můžeme pozorovat i na příkladě českoněmeckého dělnického hnutí nebo přímo života Karla Kreibicha.

Sociální vzestup Kreibichovy rodiny měl, jak bylo naznačeno, velký dopad na jeho vzdělání. Po absolvování základní školy se Karl v roce 1897 přestěhoval do Ústí nad Labem (Aussig an der Elbe), jednoho z velkých center severočeského průmyslu, propojeného lodní dopravou se světovým obchodem. Zde nastoupil na obchodní akademii,³⁷ dodnes sídlící v ústecké Pařížské ulici, tehdy pojmenované po českoněmeckém národně liberálním politikovi Schmeykalgasse.³⁸ Zařadil se tak k poměrně úzké elitě tehdejší společnosti, která vystudovala i střední školu.³⁹ Mezi jakými spolužáky⁴⁰ se nyní pohyboval, nám dobře naznačuje statistika ze školní brožury vydané při příležitosti výročí založení školy v roce 1936. Fakt, že jen menšina studentů pocházela z Ústí, ukazuje, že škola měla v severočeském regionu poměrně prestižní postavení. Většinou šlo o děti obchodníků a úředníků, kolem roku 1900 zde byl také nemalý podíl dětí továrníků.⁴¹ Přímo mezi Kreibichovými spolužáky byl například i syn jednoho z nejbohatších obyvatel města, Hans Weinmann.⁴²

Kreibich tu maturoval s vyznamenáním v roce 1902. Z jeho maturitního vysvědčení můžeme vidět, jaké předměty a s jakým úspěchem studoval.⁴³ Výborné známky měl z anglického i francouzského jazyka, díky hodinám jazyka

34 Jiří KOŘÁLKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996, s. 16–67.

35 Pieter JUDSON, *The Habsburg Empire. A New History*, Cambridge 2017, s. 270–275.

36 Rogers BRUBAKER, *Nationalism Reframed*, Cambridge – New York 1996, s. 11–22.

37 Právě během Kreibichova studia došlo k dokončení proměny školy na akademii. K její historii viz podrobněji Max WOLFRUM, *Die Aussiger Handels-Akademie in den 25 Jahren ihres Bestandes*, Aussig an der Elbe 1911, s. 5–44.

38 Tedy po Franzi Schmeykalovi.

39 Podle Garyho B. Cohena studovalo reálku nebo gymnázium ještě v roce 1910 méně než 3,1 % mládeže. Jakkoli obchodní akademie nebyly tolik prestižní jako tyto školy, poskytovaly sekundární vzdělání a vzhledem k nízkému počtu obchodních akademií platí toto číslo v zásadě i pro ně. Viz Gary B. COHEN, *Education and Middle-Class Society in Imperial Austria, 1848–1918*, West Lafayette 1996, s. 212.

40 Ženy v této době teprve začínaly mít možnost studovat, dívčí třídy se na obchodní akademii otevřely v roce 1904. Viz M. WOLFRUM, *Die Aussiger*, s. 58.

41 *50 Jahre Aussiger Handelsakademie 1886–1936*, Aussig an der Elbe 1936, s. 49–50.

42 Viz blíže s. 110 paměti *Těsný domov – širý svět*. Kompletní seznam absolventů Kreibichova ročníku, včetně jejich zaměstnání o několik později, viz také zmiňovaná ročenka školy M. WOLFRUM, *Die Aussiger*, s. 98–118.

43 Národní archiv v Praze (NA), f. Karel Kreibich, k. 1, Reife-Zeugnis der Aussiger Handels-Akademie, Karl Kreibich, 12. 7. 1902.

českého se mohl dále zdokonalovat ve své češtině. Nadprůměrné znalky měl také ze zeměpisu nebo historie. Studium světového obchodu patrně podnítilo jeho zájem o světové souvislosti. Lze rovněž spekulovat, nakolik ho ovlivnil dobový rakouský patriotismus a německý nacionalismus, silný právě ve školství. Minimálně vůči druhému se však ve svých vzpomínkách vymezuje, stejně jako vůči nesnášenlivosti ke studentům židovského původu, kteří školu v poměrně vysokých počtech navštěvovali. Antisemitismus byl tehdy na vzestupu zejména v německorakouských křesťansko-sociálních a radikálně národních kruzích, zatímco starší nacionalismus německých liberálů byl o poznání inkluzivnější.⁴⁴ Podobné tendence bylo v některých ohledech možné pozorovat i v národně českém politickém táboře.⁴⁵ Antisemitismus se ovšem nevyhýbal ani sociální demokracii, jakkoli jeho intenzita mohla být slabší – zastoupení politiků židovského původu ve straně bylo vždy silné a zpravidla nešlo přímo o součást programu této politické strany.⁴⁶

Prvních bezmála dvacet let života Kreibicha v mnohém zásadně ovlivnilo. Během svého studia těžil z ekonomického zázemí rodičů a získal ve své době nadprůměrné vzdělání. Naučil se zemské i světové jazyky a ze syna dělníka se měl stát budoucím úředníkem, členem střední třídy.⁴⁷ V Nymburce i v Ústí nad Labem se blíže seznámil s lidmi jiného etnického i sociálního původu. Rychle se také profiloval politicky a setkával se s problémy tehdejší společnosti, jako byly sociální napětí, česko-německé spory či antisemitismus. I podpora rodičů však měla jisté limity a Kreibich nakonec navzdory svému přání nestudoval na vysoké škole ani neodešel do zahraničí, neboť na to již jeho rodiče přispět nechtěli. Prý se báli, že by se jim syn odcizil.⁴⁸

Funkcionář sociální demokracie

Kreibich si po dokončení studií na obchodní akademii našel zaměstnání jako úředník v bance v Jablonci nad Nisou (Gablonz an der Neiße), který tehdy byl jedním ze středisek světového obchodu s bižuterií.⁴⁹ Kreibichovi tak mohl konvenovat jistý kontakt se zahraničním děním, spojeným se stavebním rozvojem města v druhé polovině 19. století. Na druhou stranu se město postupně stávalo centrem německého nacionalismu a Kreibich ve svých pamětech ostře kritizoval i jeho stále maloměstský

44 Obecněji k německé národně liberální politice v českých zemích viz Gary B. COHEN, *Němci v Praze 1861–1914*, Praha 2000.

45 Dobový český antisemitismus ve své práci podrobněji analyzuje Michal FRANKL, „*Emancipace od židů. Český antisemitismus na konci 19. století*“, Praha 2007.

46 K antisemitismu uvnitř rakouské sociální demokracie viz Robert S. WISTRICH, *Socialism and Antisemitism in Austria before 1914*, *Jewish Social Studies*, 37, 1975, s. 323–332.

47 Nutno zdůraznit, že vedle možné prestiže nemusel úřednický post nutně znamenat zvýšení životní úrovně, ale zejména jistotu. Viz Lukáš FASORA, *Dělník a měšťan. Vývoj jejich vzájemných vztahů na příkladu šesti moravských měst 1870–1914*, Brno 2010, s. 174.

48 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 129–130 této knihy.

49 K jablonecké bižuterii viz Petr NOVÝ, *Jablonecká bižuterie*, Praha 2008.

charakter.⁵⁰ Vedle svých pracovních povinností navštěvoval různé spolky, bezvěrec-
ké i ezoterické, případně vykonával drobné činnosti pro sociálnědemokratickou
stranu. V roce 1903 také vystoupil z katolické církve⁵¹ a o rok později spojil svůj pra-
covní život se sociální demokracií, když začal pracovat jako úředník v nemocenské
pokladně.⁵² Ty byly zřízeny dle zákona k podpoře při nemoci, přičemž do jejich ve-
dení se konaly volby, které tenkrát vyhráli sociální demokraté, a ti místo Kreibichovi
nabídlí.⁵³ Vyložení politické práci se začal věnovat, když přijal i místo redaktora
v teplickém stranickém listu *Freiheit*. Tisk byl přitom pro tehdejší politické strany
zásadní, neboť šlo vedle manifestací a schůzí o hlavní médium, kterým oslovovaly
své voliče. Kreibich tak mohl navíc zúročit i své nadprůměrné vzdělání. Pohyboval
se zároveň v důležitých centrech českého dělnického hnutí i sociálnědemokratické
strany a navázal úzké kontakty se stranickými předáky, především s předsedou české
zemské organizace strany Josefem Seligerem, který byl jeho nadřízeným v Teplicích
(Teplitz-Schönau) a s nímž měl dle vlastních slov velmi přátelské vztahy.⁵⁴

Od té doby se tak začleňoval do poměrně specifického stranického milieu,
které postupně i sám spoluutvářel. Německý historik Thomas Welskopp v práci
o sesterské Sociálnědemokratické straně Německa upozorňuje, že přestože so-
ciální původ členů tohoto milieu byl velmi různorodý, vznikla z nich poměrně
„homogenní skupina“, vyznačující se „zhuštěním sociálních vztahů“,⁵⁵ což mů-
žeme sledovat právě i u Karla Kreibicha. Ten v uvedené souvislosti napsal, že
„jakmile je člověk socialista jednou v dělnické, socialistické straně, roste s ní. Je
oddán straně a strana pronikla do celého jeho života.“⁵⁶ Kreibich byl nejen synem
sociálních demokratů, pracoval pro stranu, podle jejích potřeb se i stěhoval, měl
v ní své přátele a podílel se na jejích akcích, ale v této cestě pokračoval též v dal-
ším osobním životě. Jeho manželkou se stala Olga Kiesewetterová, dcera staršího
libereckého stranického funkcionáře a jednoho z prvních čtrnácti sociálněde-
mokratických poslanců z roku 1897 Wilhelma Kiesewettera, přičemž za svědka
na svatbě si Kreibich vybral svého přítele ze strany Quida Kninu.⁵⁷

Integrace jednotlivých členů do celého hnutí byla umocněna i společným
slavením svátků, především Prvního máje, ale také sdílenými symboly, jako

50 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 130–131 této knihy.

51 To dokládá záznam z matriky narozených, viz SOA Litoměřice, ŘKFÚ Cvikov, inv. č. 883, sign. L14/27, fol. 109.

52 K nemocenským pokladnám viz také J. ŠTAIF, *Modernizace*, s. 213.

53 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 134 této knihy.

54 Tamtéž, s. 153 této knihy.

55 Thomas WELSKOPP, *Das Banner der Brüderlichkeit. Die deutsche Sozialdemokratie vom Vor-
märz bis zum Sozialistengesetz*, Bonn 2000, s. 419nn.

56 Viz paměti *Těsný domov – širý svět*, s. 138 této knihy.

57 S velkou mírou pravděpodobnosti půjde o Quida (či Guida) Kninu, sociálního demokrata z Li-
berce a syna místního velkoobchodníka s textilem. Po první světové na rozdíl od Kreibicha
nevstoupil do komunistické strany a působil mimo jiné jako městský radní v Liberci. Oddáva-
jícím Karla a Olgy Kreibichových byl známý starosta Liberce, německý nacional Franz Bayer.
Viz Matrika oddaných, SOA Litoměřice, OÚ Liberec, inv. č. 10612, sign. C12/1, fol. 9.

byla například hymna strany *Píseň práce (Lied der Arbeit)*.⁵⁸ Vedle manifestací a demonstrací pak jeho stranický a každodenní život formovaly i četné schůze a sjezdy. Zásadním politickým tématem prvních let Kreibichovy stranické kariéry, kolem kterého se celé hnutí silně mobilizovalo, byla kampaň za rovné hlasovací právo. Jakkoli zmíněný Hainfeldský program označoval parlamentarismus za formu moderního třídního panství, poměrně rychle se požadavky po všeobecném rovném hlasovacím právu staly součástí mobilizačního arzenálu strany a volaly po něm společně i během prvomájových oslav všechny národnostní složky sociální demokracie. Po volební reformě z roku 1896 a zavedení všeobecného volebního práva nastalo jisté vystřízlivění. Váha hlasu zůstala podmíněna příjmy, a ačkoli tak na počet hlasů sociální demokracie zaznamenala úspěch (v německých okresech českých zemí dosáhla dokonce téměř 50 %), získala celkem jen zmíněných 14 poslanců ze 425.⁵⁹ V polovině první dekády 20. století však začala intenzivní a nakonec úspěšná kampaň za zavedení práva rovného, přičemž silným impulsem byla i ruská revoluce z roku 1905, která nakonec vedla k přeměně Ruska v konstituční monarchii. Například teplické stranické noviny o událostech v Rusku informovaly prakticky v každém čísle v rámci speciální rubriky *Die Revolution in Russland* (Revoluce v Rusku).⁶⁰ Do společné kampaně sociálních demokratů všech národností Rakouska⁶¹ se tehdy – svými projevy na shromážděních i články v tisku – zapojil také jejich mladý člen Karl Kreibich,⁶² přičemž jeden z jeho textů z teplické *Freiheit* citovalo i pražské sociálnědemokratické *Právo lidu*. Jak tenkrát uvedlo, Kreibich prý „způsobem bezohledným“ bičoval německé měšťáctvo „pro jeho perfidní odpor k rovnému právu hlasovacímu“.⁶³ První volby uskutečněné podle všeobecného rovného hlasovacího práva se konaly v roce 1907. Strana získala přes 40 % německých hlasů v Čechách a silnou základnu měla zejména na severu, například v politickém okrese Liberec to bylo dokonce bezmála 60 %.⁶⁴ Z důvodu většinového volebního systému i různé velikosti volebních okresů to však znamenalo celkem 16 českoněmeckých poslanců z 55, a ačkoli strana v celém Předlitavsku se značným náskokem zvítězila, velikostí klubu v parlamentu byla druhá s 87 poslanci.⁶⁵

58 Ke Svátku práce v českých zemích viz také L. FASORA, *Dělník a měšťan*, s. 347–352.

59 Jan GALANDAUER, *Sociální demokracie v Rakousku a všeobecné rovné hlasovací právo*, Střed 1, 2009, č. 1, s. 82–94.

60 Viz blíže *Freiheit*, ročník 1905.

61 Jan Galandauer v této souvislosti podotýká, že „nepochybně to byla v první řadě sociální demokracie, která nakonec dokázala prosadit volební reformu v Rakousku“. Viz J. GALANDAUER, *Sociální demokracie*, s. 88.

62 Blíže, včetně citací jeho dalších textů, viz také paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 156–164 této knihy.

63 *Němečtí dělníci proti německé buržoasii a pro všeobecné právo hlasovací*, *Právo lidu*, s. 10.

64 *Die Ergebnisse der Reichstagswahlen in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Länder im Jahre 1907*, Wien 1908, s. II. 20.

65 V Čechách se velikosti volebních okresů pohybovaly mezi bezmála 3 500 voliči v případě okresu 88 Karlovy Vary – město a téměř 18 500 v okrese 108, který zahrnoval Děčín a Českou Kamenici.

Pro další Kreibichovo směřování bylo zásadní redaktorské působení v libereckém stranickém listu *Freigeist*, kam nastoupil v roce 1906. Zde začal intenzivněji pracovat s jeho šéfredaktorem, o generaci starším a marxisticky orientovaným Josefem Strasserem, který přišel do Liberce z Vídně. V kraji prosadili i vznik nové stranické tiskárny, na kterou prý Kreibichův otec přispěl 10 000 korunami, tedy sedminou celkové ceny. Následně byl v roce 1911 krajský stranický list přejmenován na *Vorwärts* a po odchodu Strassera do Vídně se jednou z jeho hlavních tváří stal právě Karl Kreibich. Ten se díky této spolupráci také začal již jasně profilovat ideologicky. Ostatně o výsledcích voleb z roku 1907 referoval článkem v orgánu říšskoněmecké stranické levice *Leipziger Volkszeitung*, jež vedl marxista Franz Mehring a který pravidelně četl.⁶⁶ Vzpomínal, že tenkrát začal studovat i další marxistické spisy, vedle Engelsovy polemiky *Anti-Dühring*, což byla jedna z nejčtenějších marxistických brožur své doby, a práci zmíněného Mehringa⁶⁷ zřejmě i Marxův *Kapitál*, jakkoli jeho schopnost textu plně porozumět a dále ho vysvětlit byla tehdy, zdá se, limitována.⁶⁸ Postupně se tak začala utvářet tzv. liberecká levice, ke které se jako Kreibichův vrstevník brzy připojil další redaktor listu Alois Neurath; jistě však k ní nelze přiřadit všechny členy krajské stranické organizace, zejména v jejím vedení. Jejich radikální názory mohly být podpořeny obtížnou ekonomickou situací a neschopností – vzhledem k preferencím poměrně malého poslaneckého klubu sociální demokracie v parlamentu – zmírňovat její dopady. Zásadnější programové cíle strany se ani zdaleka nepodařilo naplnit, což vedlo v jejích řadách i ke kritice dobového parlamentarismu.⁶⁹

Zdá se přitom, že zásadnější byla pro levice na Liberecku orientace na leviči říšskoněmecké sociální demokracie, například Rosu Luxemburgovou a Karla Liebknechta, než na vznikající levice rakouskou v čele s Ottou Bauerem, jedním ze zakladatelů nového směru uvnitř socialistického hnutí, pro který se vžil poměrně široký pojem austromarxismus.⁷⁰ „Průběh třídních bojů a vývoj sociálnědemokratického hnutí v „říši“ byl pro nás neméně důležitý a sociálnědemokratický Berlín nám imponoval víc než sociálnědemokratická Vídeň,“ vzpomínal v této souvislosti Kreibich. S pravicí a centrem ve straně vedli Liberečtí spory,

V Čechách tak více než polovina sociálnědemokratických hlasů propadla. Vedle sociálních demokratů na tehdejší volební geometrii doplácely také některé národnostní menšiny. Nejvíce znevýhodnění byli Ukrajinci, o něco horší postavení však měli i Češi oproti Němcům. Viz tamtéž, s. XVI, a J. GALANDAUER, *Sociální demokracie*, s. 89.

66 Daný text je nepodepsaný, Kreibich však ve svých pamětech tvrdí, že jej napsal. Viz *Die Wahlen in Böhmen*, *Leipziger Volkszeitung*, 14. 6. 1907, s. 1–2.

67 K dobovému marxismu viz například Jan MAREŠ, *Politika genderové identity v dělnickém prostředí na Liberecku (1890–1914)*, disertační práce, Univerzita Karlova v Praze 2021, s. 39n.

68 Kreibich přímo píše: „Určitě měl pravdu Strasser, když mi řekl, že přednáška sice dokázala, že *Kapitálu* rozumím, že však pochybuje, zdali přednášče rozuměli posluchači. Vzal jsem z toho aspoň půl viny na sebe. Marxovi bylo ovšem těžko rozumět, což jsem pozoroval i při svém studiu.“ Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 190 této knihy.

69 J. GALANDAUER, *Sociální demokracie*, s. 92–94.

70 Ernst HANISCH, *Der Grosse Illusionist. Otto Bauer (1881–1938)*, Wien 2011, s. 112–116.

avšak v této době neprahli po rychlé revoluci – očekávali sice dle logiky marxismu zhroucení kapitalismu, ale byli zároveň plně integrováni do struktur strany. Strasser měl dobré vztahy s Viktorem Adlerem,⁷¹ Kreibich, jak bylo řečeno, s Josefem Seligerem, společně chovali v úctě předsedu říšskoněmecké strany Augusta Bebela.⁷² Výjimečné ve straně nebylo ani porušování tehdejších zákonů a také Kreibich byl v roce 1909 za překročení shromažďovacího zákona poprvé odsouzen.⁷³ V memoárech si nicméně pochvaloval, jak mohl čas strávený ve vězení využít k četbě marxistické literatury.

Zmíněné ideologické spory byly navíc propojené i se spory generačními. Kreibich s podobně starým Neurathem se tak často vymezovali i vůči většině starších spolustraníků, ze kterých jim byl jinak nejbližší Anton Behr,⁷⁴ jenž dříve spolupracoval s Josefem Schillerem. Toto generační sepětí se ještě více umocnilo, když se stali jedněmi ze stranických mládežnických aktivistů. Mládežnické organizace začaly ve straně vznikat na přelomu 19. a 20. století a souvisely se zvýšeným zájmem o mládež v této době napříč politickými směry.⁷⁵ Roli tu sehrál i dobově silný darwinismus, kdy zdravá a uvědomělá mládež měla představovat budoucnost daného hnutí nebo národa.⁷⁶ Zde straniční funkcionáři měli možnost nejen do hnutí integrovat mladší příznivce (a Kreibich se prý hodně zasazoval o to, aby šlo také o ženy), ale i formovat jejich názory. Rovněž Kreibichova první samostatně publikovaná brožura *Ein Wort an die Arbeiterjugend* (Slovo dělnické mládeži), vydaná v roce 1910 ve Vídni, se věnovala mládežnickým organizacím. Kreibich v ní dokazoval, že právě sociálnědemokratická organizace je oproti těm nacionalistickým a křesťansko-sociálním pro děti dělníků nejlepší.⁷⁷ Do její činnosti v Liberci se zapojila Strasserova manželka Isadora, některých akcí se účastnily i Kreibichovy děti, Walter a Ilse,⁷⁸ které se narodily v letech 1906 a 1907.⁷⁹ Do mládežnických organizací postupně vstoupili⁸⁰ také budoucí funkcionáři KSČ, jako Rudolf Appelt nebo Karl Kneschke, později, v roce 1917, se zde začal angažovat i Bruno Köhler. Kreibicha tak v této souvislosti můžeme

71 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 240 této knihy.

72 Tamtéž, s. 196–197.

73 Tamtéž, s. 190, a NA, f. Karel Kreibich, k. 49, Trestní list Karla Kreibicha.

74 Behr byl mj. autorem antimilitaristické brožury a v roce 1921 také spoluzakladatelem KSČ. Viz Anton BEHR, *Aus meiner Militärzeit. Erzählung*, Reichenberg 1912.

75 Například k národovecky zaměřené a populární mládežnické organizaci Wandervogel viz M. CORNWALL, *Čertova zeď*, s. 76–86.

76 K jinak poměrně komplexním souvislostem viz Lukáš FASORA, *Stáří k poradě, mládí k boji. Radikalizace mladé generace českých socialistů 1900–1920*, Brno 2015, s. 33–48.

77 Blíže viz Karl KREIBICH, *Ein Wort an die Arbeiterjugend*, Wien 1910.

78 Viz s. 234–238 této knihy a heslo Isa Strasser, in: Databáze Herbert Exenberger-Archiv, theo-dorkramer.at/projekte/exenberger/mitglieder/isa-strasser (20. 12. 2022).

79 SOA Litoměřice, SKFÚ Jablonec nad Nisou, sign. N62/7, inv. č. 13093.

80 Hesla *Rudolf Appelt* a *Bruno Köhler*, in: Petr ANEV – Matěj BÍLÝ (eds.), *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ v letech 1921–1989*, Praha 2019, s. 120 a 600, a Karl KNESCHKE, *Vom Leben erzeget. Jugendjahre eines Arbeiters*, Berlin 1960, s. 77–98.

vnímat i jako „předjezdce“⁸¹ stranické generace narozené kolem roku 1900, která později silně zasáhla do dějin střední Evropy⁸² i socialistického či přímo komunistického hnutí.⁸³

V posledních letech Rakousko-Uherska se navíc vyhrotily česko-německé spory, a to i v rámci sociální demokracie. Ta byla od devadesátých let 19. století založena na federalizované organizaci s autonomními národními složkami, ale s jednotným vedením a poslaneckým klubem. Národnostní politiku strany měl řešit Brněnský program z roku 1899. Podle něj chtěla strana prosadit důslednou národní autonomii v kulturních otázkách tak, aby bylo možné společné řešení otázek politických. Tato – jakkoli limitovaná – jednotka se však začala v následujících letech rozpadat. Zatímco pro české sociální demokraty a jejich silící nacionalismus se stalo symbolem českého národa husitství, u německorakouských byla patrná orientace na velikány německé kultury v čele s Friedrichem Schillerem i na sesterskou německou stranu.⁸⁴ Zejména u stranické pravice bylo možné pozorovat také poměrně vyhrocený německý nacionalismus a silné rakušanství, u zbytku pak často přehlížení českých problémů či neznalost českého prostředí. To bylo patrné i u představitelů vídeňské levice Otty Bauera, jehož práce *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie* (Národnostní otázka a sociální demokracie), navazující na myšlenky Karla Rennera,⁸⁵ byla sice proklamovanou ideou národnosti jako garantování práva na osobní volbu odděleného od teritoria v mnohém na svoji dobu přelomová, také zde však nalezneme silné prvky dobového sociálního darwinismu, (velko)němectví či nepochopení pro situaci české menšiny ve Vídni, umocněné jeho osobním pohledem asimilovaného německy mluvícího Žida.⁸⁶ Vše dospělo až k roztržce v odborech a nakonec vedlo v roce 1911 k rozpadu federalizované strany, tedy z pohledu českoněmeckých sociálních demokratů k českému separatismu.⁸⁷ Vídeňskému vedení věrní čeští sociální demokraté, takzvaní centralisté, měli následně u voleb pouze slabou podporu.

81 K pojmu „předjezdce“ viz např. L. FASORA, *Stáří k poradě*, s. 11–12.

82 V tomto ohledu je známá např. monografie Michaela Wildta, kde se zabývá rolí této generace ve státních strukturách nacistického Německa. Viz Michael WILDT, *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburg 2002.

83 K tématu obsáhle a přesvědčivě výše citovaný Lukáš Fasora. Podle něj hrála v otázce přijetí radikálních představ velkou roli také autorita dospělých, tedy v případě Liberecka právě Kreibicha, na Teplicku a jinde naopak umírněnějšího Josefa Seligera, kde se tak nakonec tolik členů ke KSČ nepřipojilo. Viz L. FASORA, *Stáří k poradě*, s. 221n.

84 K otázce vztahu nacionalismu a internacionalismu mezi českými a německými sociálními demokraty v daném období viz blíže zejména Jakub S. BENEŠ, *Workers and Nationalism. Czech and German Social Democracy in Habsburg Austria, 1890–1918*, Oxford 2017.

85 OTTO BAUER, *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, Wien 1907.

86 E. HANISCH, *Der Grosse*, s. 40–50.

87 K situaci v odborovém hnutí obsáhle viz také práce Johna Everse, který vedle sporů zdůrazňuje i „vnitřní internacionální“ výkony odborů a poměrně častý „spontánní internacionalismus“. Viz John EVERS, *Internationale Gewerkschaftsarbeit in der Habsburgermonarchie*, Wien 2010.

Přístup Libereckých do značné míry teoreticky definoval Josef Strasser ve spisu *Der Arbeiter und die Nation* (Dělník a národ) z roku 1912,⁸⁸ jenž si ještě před první světovou válkou získal sympatie Rosy Luxemburgové, Karla Kautského,⁸⁹ ale i V. I. Lenina a Josifa Stalina.⁹⁰ Národní charakter Strasser nepovažoval za nic neměnného, ale naopak za něco, co se vyvíjí a co je třeba měnit i skrze třídní a internacionální politiku. Obhajoval tak potřebu českých menšinových škol, ale odmítal český separatismus, stejně jako nacionalismus německý.⁹¹ Kreibich v tomto, zdá se, se Strasserem souzněl.⁹² Zároveň, jak už bylo vzpomenuto dříve, uměl velmi dobře česky, pravidelně četl český tisk a orientoval se i v etnické české politice, což nebylo ani mezi německorakouskými sociálními demokraty běžné. Byl však také čtenářem i přispěvatelem říšskoněmeckého tisku, spolu se svými spolustraníky sdílel lásku k velkým německým spisovatelům a zároveň se považoval za příslušníka světového socialistického hnutí sdruženého ve Druhé internacionále – zabýval se tak i politickou situací ve Francii či v Rusku nebo problematikou kolonialismu. Jeho obzory, ačkoli jistě velmi silně ideologicky formované, již tehdy překračovaly jak ty etnické uvnitř země, tak i státní hranice Rakousko-Uherska. Seznámil se při tom i s některými budoucími aktéry bolševické revoluce. V Liberci potkal budoucího lidového komisaře zahraničních věcí Sovětského svazu Georgije Čičerina⁹³ a od spolustraníků se doslechl i o Lvu Trockém, který pobýval ve Vídni.⁹⁴

Jeho bydliště však zůstávalo na severu Čech. Díky finanční podpoře Kreibichových rodičů si mladá rodina pořídila vlastní dům v Růžodole (Rosenthal), který je dnes součástí Liberce a kde se později stal také zastupitelem.⁹⁵ Jen kousek odtud, na druhé straně řeky Lužická Nisa, se v Nových Pavlovicích (Neu Paulsdorf, nyní rovněž součást Liberce) uskutečnila jedna z největších událostí v životě místní sociálnědemokratické levice. V létě roku 1912 v sále místního hostince Colloseum přednesl svůj projev Karl Liebknecht, jehož místnímu publiku uvedl jménem mládežnické organizace právě Kreibich. „Syn toho starého“ Liebknechta,

88 Josef STRASSER, *Die Arbeiter und die Nation*, Reichenberg 1912.

89 Heslo *Josef Strasser*, in: Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, sv. 13, Wien 2009, s. 363n.

90 Stalin se zmínil pochvalně o Strasserově textu ve své práci *Marxismus a národnostní otázka* z roku 1913. Ten byl následně opakovaně vydáván v mnoha jazycích. Lenin Strasserovu brožuru zmiňuje například ve svém dopisu A. M. Gorkému z února 1913. Viz Josif V. STALIN, *Marxismus a národnostní otázka*, Praha 1952, s. 21 a 73, a Vladimír I. LENIN, *Spisy*, sv. 35, Praha 1957, s. 69.

91 K jeho názorům viz blíže také J. MAREŠ, *Politika genderové*, s. 69–70.

92 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 214–215 této knihy.

93 Tamtéž, s. 238.

94 Viz blíže jeho text *Jak došlo ke „kultu osobnosti“ – a co to bylo* na s. 417 této knihy.

95 Rodina si zde nejdříve pořídila byt v podnájmu, následně díky finančnímu příspěvku rodičů K. Kreibicha i vlastní dům v dnešní ulici Včelařská č. p. 261/7. Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 242 této knihy a *Bydliště Karla Kreibicha*, Památkový katalog NPÚ, kat. č. 1000154282, <https://pamatkovykatalog.cz/dum-2297521> (20. 6. 2022).

jak referovaly noviny, mluvil o světovém kapitalismu i koloniální politice.⁹⁶ Tehdejší mládežník Kneschke, pro kterého se událost stala zřejmě formativním zážitkem v rámci hnutí, vzpomínal, že to bylo poprvé, kdy „zažil shromáždění masové naplněné tím nejvyšším napětím“. Za jeden den se prý „naučil více než za svůj celý dosavadní život“.⁹⁷ Rosa Luxemburgová, která měla dorazit o rok později, nakonec musela svoji návštěvu na doporučení svých právníků zrušit,⁹⁸ politické směřování velké části liberecké sociální demokracie však bylo zřejmé.

Německá sociální demokracie v Čechách měla před koncem první světové války přibližně 40 000 členů a kolem 700 místních organizací.⁹⁹ U voleb v roce 1911 ji podpořilo více než 40 % českých Němců, získala však v Čechách jen 9 mandátů a ztratila jich několik i na Liberecku.¹⁰⁰ Přes rozporuplné volební výsledky zde však hnutí také upevňovalo své pozice, například prostřednictvím přidruženého konzumního družstva Vorwärts. V roce 1912 byla též otevřena velká dělnická pekárna nedaleko libereckého nádraží, která se poté stala dalším z center hnutí v regionu. Sám Kreibich byl tehdy pevně ukotven uvnitř stranických struktur jako redaktor významného stranického listu a představitel hnutí mládeže. Začal se názorově profilovat, intelektuálně byl napojen na říšskoněmeckou marxistickou levici. Patrně u něho bylo i jisté vystřízlivění z možností dobového parlamentarismu. Do budoucna bylo také zásadní, že jedním ze symbolických míst celého hnutí se stalo Rusko. Nakolik je Kreibich ve svých vzpomínkách ostrý vůči sociálnědemokratické pravici, měl s některými jejími představiteli dobré vztahy a uvažovalo se prý i o jeho kandidatuře do říšské rady. Poslancem se však v té době ani stát nemohl, před volbami vypukla světová válka. Ve svých vzpomínkách Kreibich poznamenává, že začátkem 20. století neviděl, „jak se rakousko-uherská monarchie a sociální demokracie německá i československá blíží od přelomu století katastrofě“. Prý se mu zdálo, pokračuje, „že to byli dva k sobě přikovaní zajatci, kteří se mohou mezi sebou více nebo méně hádat, ale nemohou se rozejít“.¹⁰¹ Jakkoli se i v sociální demokracii vyskytovaly hlasy upozorňující na hrozbu ničivého konfliktu či rozpadu státu, nikdo nemohl předvídat vývoj války se všemi důsledky a ani rozpad supraetnické sociální demokracie se nemusel zdát jako nezvratný. Ačkoli to zdanlivě zní samozřejmě, je i při čtení dalších kapitol třeba mít na paměti, že z pohledu tehdejších aktérů zůstávala budoucnost mnohdy široce otevřená.¹⁰²

96 Karl Liebknecht in Nordböhmen, Vorwärts, 13. 8. 1912, s. 1.

97 K. KNESCHKE, *Vom Leben*, s. 79–83.

98 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 241 této knihy.

99 Emil STRAUSS, *Von Hainfeld bis zum Weltkrieg. Geschichte der deutschen Sozialdemokratie Böhmens*, Prag 1926, s. 255.

100 Volební výsledky včetně jednotlivých okresů souhrnně viz *Die Ergebnisse der Reichstagswahlen in den im Reichsrat vertretenen Königreichen und Länder im Jahre 1911*, Wien 1912.

101 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 227 této knihy.

102 Potřebu vnímat, že pro dobové aktéry se budoucnost jevila jako otevřená, zdůrazňuje v souvislosti s třetí republikou i např. Christiane Brenner. Tato skutečnost však jistě nevylučuje potřebu analýzy historických změn. Christiane BRENNER, *Mezi Východem a Západem*, Praha 2015, s. 13n a 338.

Důstojník c. a k. armády

Dnešní čtenáři jsou však již v odlišné pozici a příliš je nepřekvapí, že historie měla jiný průběh. Dne 28. června 1914 podnikl Karl Kreibich se svými spolustraníky výlet přes hranice do saského příhraničního města Oybin, kde zhlédl nastudování hry *Vilém Tell* od Friedricha Schillera, a po návratu k rodičům do nedalekého Cvikova zjistil, že byl spáchán atentát na následníka trůnu Františka Ferdinanda. Tato událost nakonec vedla ke vstupu rakousko-uherské monarchie do války, která později získala kvůli zapojení prakticky všech mocností označení Velká válka nebo první světová válka. Ta zásadním způsobem ovlivnila život všech obyvatel státu, včetně Karla Kreibicha. Jakkoli se o hrozbě válečného konfliktu v posledních letech před jeho vypuknutím mluvilo na veřejnosti celkem často a rakouská sociální demokracie se dlouho držela pacifistické politiky, zprvu postupovala podobně jako její německá sestra a válku podpořila. Jako „den německého národa“, který se zapíše do „vědomí celého německého lidstva“ jako „hrdé a mocné pozvednutí německého ducha“, označil jednání německého Říšského sněmu k zahájení války 5. srpna 1914 vídeňský sociálnědemokratický list *Arbeiter-Zeitung*.¹⁰³ Právce strany, jejímž zástupcem byl i autor výše citovaného článku Friedrich Austerlitz, jednala z vlasteneckého nadšení, její vedení z pragmatismu. V německém parlamentu hlasovali začátkem roku 1915 dva poslanci proti válečným půjčkám (jedním z nich byl i Karl Liebknecht), odpor rakouské sociální demokracie byl ještě slabší. Samotná Říšská rada od začátku války až do roku 1917 navíc ani nebyla vládou a císařem svolána.¹⁰⁴

Jistou výjimku tvořili právě Liberečtí, kteří dávali svůj nesouhlas najevo a z pohledu státních úřadů byli vnímáni jako problém. Stranický list *Vorwärts* zasáhla cenzura již 26. července, kdy nesměl vyjít nadpis článku *Rakousko provokuje válku*.¹⁰⁵ Následně bylo vydávání novin zastaveno, podle Kreibichových vzpomínek právě z důvodu radikálnosti jejich názorů a kritiky státu. Ačkoli vídeňské vedení strany vidělo postup Libereckých kriticky, po jeho intervenci byl nakonec povolen nově založený list *Reichenberger Abendpost*, hlavní slovo v něm ovšem měli krajší zástupci oficiální politiky strany.¹⁰⁶ Uvnitř sociální demokracie se však začínaly postupně formovat zárodky další kritiky, ostatně i sám Kreibich prý hlasoval na podzim roku 1914 v obecním zastupitelstvu Růžodolu proti půjčce, kterou se měla válka financovat.¹⁰⁷ Na sjezdu strany

103 Friedrich AUSTERLITZ, *Der Tag der deutschen Nation*, Arbeiter-Zeitung, 5. 8. 1914, s. 1.

104 K německorakouské sociální demokracii na začátku války viz také Zdeněk KÁRNÍK, *Socialisté na rozcestí. Habsburk, Masaryk či Šmeral?*, Praha 1996, s. 13–25.

105 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 248 této knihy.

106 Tamtéž, s. 250.

107 V roce 1954 citoval Kreibich v článku pro *Aufbau und Frieden* z protokolu jednání obecního zastupitelstva Růžodolu, v jeho osobním fondu však nebyl nalezen. Podle něj odmítl tuto půjčku podpořit. Viz Karel KREIBICH, *Kriegsidylle in der Gemeindestube vor 40 Jahren*, Aufbau und Frieden, 19. 11. 1953, s. 3.

na jaře 1915 se pak několik delegátů, mezi jinými údajně i Kreibich, vyslovilo proti politice ústředí.¹⁰⁸ Odlišný pohled na válku Kreibich demonstroval i velkým článkem o mistru Janu Husovi, který k výročí jeho upálení sepsal v létě 1915.¹⁰⁹ Podle Kreibicha v řadách liberecké sociální demokracie rezonovalo nejen zmíněné hlasování Liebknechta, ale začala mezi nimi kolovat i protiválečná Trockého brožura *Der Krieg und die Internationale* (Válka a internacionála).¹¹⁰ Vstup Rakousko-Uherska do války byl nejen v německy mluvících oblastech doprovázen projevy patriotismu i zárodky kritiky uvnitř sociální demokracie, zároveň však zpočátku pokračoval i běžný každodenní život. „Žili jsme v pohraničním cípu stovky kilometrů daleko od rozhodujících událostí. V zázemí se nic nedělo. Viděl jsem sice 28. července 1914 ve Vídni, jak tam na jednom z ovocných trhů ženy převrátily stánky prodávачů zeleniny a ovoce, poněvadž najednou byly zvýšeny ceny – ale to bylo všechno,“ vzpomínal sám Kreibich.¹¹¹

I z Kreibicha se však nakonec stal jeden z vojáků císařské a královské armády, odveden byl v srpnu 1915. Následoval tím nejen miliony mužů ve státě, ale také mnoho svých kolegů ze strany, z Liberce například Aloise Neuratha nebo Karla Kneschkeho. Díky kontaktům svého již zmíněného spolustraníka Kniny byl přiřazen k časlavskému pluku a posléze po výcviku v Maďarsku skončil u 14. pěšího pluku z Lince, s nímž se přesunul do Alp na italskou frontu, kde byla jeho jednotka přičleněna k elitní Edelweiss Division.¹¹² Zřejmě kvůli politickým názorům (či z pohledu státních orgánů jistě nespolehlivosti) mu byla zpočátku upírána důstojnická hodnost, na kterou měl vzhledem ke svému vzdělání nárok. Nakonec se však stal – patrně díky přízni nového velícího důstojníka i kontaktům vídeňských sociálních demokratů – postupně nejprve jako důstojník-čekaťel praporčíkem a v posledním válečném roce také poručíkem c. a k. armády.¹¹³ Důstojnická hodnost ani kontakty ve Vídni však Kreibicha neuchránily od válečných událostí. Navzdory zažitým představám znamenala služba na frontě často i nudu a volný čas. „Měl jsem s sebou věci, které jsem doma nestačil přečíst, například Homéra a Dantovu *Božskou komedii*,“ vzpomínal dokonce Kreibich a ve svém dopise rodině z fronty, který mohl být jistě ovlivněn armádní cenzurou, pak popisoval krásy alpské přírody.¹¹⁴ Tyto zážitky však často brutálně přerušily přestřelky a bitvy, v dosud nevídané míře plné násilí a krve. Pro vojáky to byly, jak ukazuje historik Jiří Hutečka, boje plné strachu z vlastní smrti či znetvoření

108 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 251–252 této knihy i Z. KÁRNÍK, *Socialisté*, s. 21–22.

109 *Johannes Hus*, Reichenberger Tagespost, 6. 7. 1915, s. 1–2.

110 Viz blíže jeho text *Jak došlo ke „kultu osobnosti“ – a co to bylo* na s. 417 této knihy.

111 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 252 této knihy.

112 K bojům jednotky za Velké války vedle Kreibichových vzpomínek viz také IR 14. *Ein Buch der Erinnerung an Grosse Zeiten*, Linz 1919.

113 Viz Vojenský ústřední archiv (VÚA), Hauptgrundbuchblatt, Karl Kreibich, Kmenový list K. Kreibicha, 4 / 28-V.

114 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 258 a dopis na s. 352 této knihy.

a vedly i ke zpochybnění třídních rozdílů, krizi maskulinity, odvrácení se od autorit a proměně genderové hierarchie.¹¹⁵ V jedné ze srážek na italské frontě byl ostatně raněn, jakkoli nijak vážně, také Kreibich a byl rovněž vyznamenán za hrdinství v boji.¹¹⁶

Historik Ernst Hanisch, autor životopisu Otty Bauera, tvrdí, že Bauera důstojnická hodnost, kterou získal již před válkou, pravidelná cvičení i následný pobyt na frontě ovlivnily i v tom smyslu, že přivykl vojenskému jazyku, který aplikoval také ve svých politických textech.¹¹⁷ Nemůžeme s jistotou říci, jak formativní jednotlivé aspekty válečných zážitků byly pro Kreibicha, z jejich poměrně detailního popisu v jeho pamětech se však zdá, že jim sám přikládal poměrně velkou důležitost. Ve svých válečných vzpomínkách též zdůrazňoval, že měl dobrý vztah s českými vojáky, i to, že s jednotkou do velké míry srostl.¹¹⁸ V organizaci, která vyžadovala až vojenskou disciplínu, v komunistickém hnutí, navíc působil i po válce. Jednu historku však v memoárech vynechal. V rodině totiž vyprávěl, že jako důstojník si údajně potřásl rukou s císařem Karlem I., který jeho pluk navštívil.¹¹⁹

Z hlediska vojenského velení byla situace složitá, ale jistě ne bezvýchodná. Nešlo sice o rychlou válku, jakou všichni očekávali, ale například příměří s Ruskem a průlom na italské frontě na podzim roku 1917, kterého se Kreibich také zúčastnil, mohly dávat velitelům naději na vojenské vítězství. Jiný obraz by se nám naskytl při zaměření se na řadové vojáky, ale i při pohledu do zázemí. V průběhu let 1917 a 1918 dále narůstaly problémy spojené s válečnou ekonomikou. Z důvodu nedostatku pracovních sil se nejen do pracovního procesu zapojovaly ženy, což pak bylo jedním z důležitých faktorů při získání volebního práva po válce. Zároveň docházelo – také v rámci přidělového systému – ke zvýšení sociálního napětí, což vedlo i k proměnám společenských skupin a jejich vazeb. Německý historik Jürgen Kocka psal v souvislosti se situací v severočeském sociálním demokratům blízkém Německu o postupném zhoršení pozice střední třídy a vyhocení třídních protikladů, které vedlo až k rozpadu společenského konsenzu a nárůstu revolučního potenciálu.¹²⁰ Český historik Rudolf Kučera pak přesvědčivě ukázal, že dělnická třída v českých zemích po konci války prakticky v ničem nepřipomínala tu na jejím začátku. Ta se nejen rekonstituovala, ale byla i otevřena radikálním řešením.¹²¹

115 Jiří HUTEČKA, *Muži proti ohni. Motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914–1918*, Praha 2016, s. 190–196.

116 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 280 této knihy.

117 E. HANISCH, *Der Grosse*, s. 77–80.

118 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 267–270 této knihy.

119 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 2. 5. 2022.

120 Viz blíže Jürgen KOCKA, *Klassengesellschaft im Krieg. Deutsche Sozialgeschichte 1914–1918*, Frankfurt am Main 1988.

121 K závěrečným tezím viz Rudolf KUČERA, *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*, Praha 2013, s. 154–161.

Tento vývoj se odrážel i v sociální demokracii. Na mezinárodní úrovni je třeba zdůraznit roli takzvaného zimmerwaldského hnutí, pojmenovaného podle konference mezinárodní marxistické levice ve švýcarském Zimmerwaldu, již se zúčastnili mezi jinými i Vladimír Iljič Lenin a Lev Davidovič Trockij a na kterou navázaly další konference z let 1916 a 1917. Nesouhlas s postupem vedení jednotlivých stran vedl v Německu až k odloučení levice a vzniku Nezávislé sociálnědemokratické strany Německa v roce 1917. V Rakousku sice zůstala strana jednotná, ale pnutí uvnitř ní bylo patrné, což lze nejlépe demonstrovat na atentátu na předlitavského ministerského předsedu hraběte Stürgkha, jež spáchal syn Viktora Adlera Friedrich. Levice se formovala pod vedením Otty Bauera, který se vrátil z ruského zajetí, kde ho zasáhly i události ruské revoluce, přičemž měl blízko k přece jen umírněnějším menševikům. Nejbližší zimmerwaldským však měli podle historika Zdeňka Kárníka liberečtí sociální demokraté, kde v nepřítomnosti Kreibicha byl nejdůležitější postavou Alois Neurath.¹²² Kreibich se dle vlastních vzpomínek o Zimmerwaldu dozvěděl bez větších podrobností na frontě již v roce 1916 od známého ze strany,¹²³ do dění ve straně se však více zapojil teprve začátkem roku 1918, kdy před návratem na frontu – v důstojnické uniformě – navštěvoval redakci libereckého stranického tisku.¹²⁴ Od roku 1916 se přitom od podpory války odklánělo i vedení rakouské sociální demokracie, začalo volat po míru a zároveň hledat cestu ke spolupráci s českou sociální demokracií. Jeho plán na přetvoření Rakouska v konfederaci národních států však čeští sociální demokraté odmítli. Spolu s dalšími českými stranami požadovali garanci hranic českých zemí dle historického práva na západě země a připojení slovenského etnika dle práva na sebeurčení na východě. S radikálnějším řešením přišel Otto Bauer, s nímž spolupracovali třeba čeští centralisté. Ten mluvil o právu národů na sebeurčení, nicméně s tím, že pokud se pro ně rozhodnou ostatní národy, mají na ně právo i rakouští Němci, čímž de facto otvíral možnost připojení Rakouska k Německu.¹²⁵

První světová válka sice skončila na přelomu října a listopadu 1918, nestabilní situace v celém regionu však zůstala, o čemž svědčí i bouřlivé události v Německu. Zde probíhala tzv. Listopadová revoluce nejen na konci roku 1918, ale v další fázi až do srpna roku 1919. Situace v nově založené Československé republice po převratu z 28. října 1918 byla jistě o poznání klidnější, zejména pokud na ni nahlížíme z etnický české perspektivy.¹²⁶ Požadavky části české společnosti

122 Ten byl v roce 1917 také zvolen předsedou krajské stranické organizace. Z. KÁRNÍK, *Socialisté*, s. 209.

123 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 260 této knihy.

124 Tamtéž, s. 275.

125 Z. KÁRNÍK, *Socialisté*, s. 340–357.

126 Jak poukazují Rudolf Kučera a Ota Konrád, v českojazyčném prostředí bylo i jiné vnímání poválečného individuálního i kolektivního násilí, kdy byl kladen důraz na sjednocení národa v rámci utváření nového (národního) státu. K závěrům viz blíže Ota KONRÁD – Rudolf KUČERA, *Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*, Praha 2018, s. 309–318.

mohly být založením státu alespoň dočasně saturovány. Hutečka v závěru své knihy *Muži proti ohni* také vyslovuje hypotézu, že právě možnost přihlásit se k české identitě a nově vznikajícímu státu mohla znamenat nečekané vítězství v „turnaji mužnosti“. ¹²⁷ I mezi českými dělníky se přitom vedle radikality začaly od začátku roku 1918 prosazovat ještě silněji národní symboly. ¹²⁸

Češi však v novém státě netvořili ani polovinu obyvatelstva, a jak zdůrazňuje Kárník, odehrávaly se na podzim na území postupně vznikajícího státu převraty čtyři: český, který se později ukázal jako jediný v úplnosti úspěšný, slovenský, ukončený odchodem jednotek Maďarské republiky rad z území dnešního Slovenska a do značné míry „provedený“ tím českým, maďarský, ukončený intervencí mezinárodních mocností, a německý, kdy bylo v německojazyčných oblastech založeno na konci října několik provincií, které připojení k ČSR odmítly. Z nich byla nejdůležitější provincie Deutschböhmen, Německé Čechy, se sídlem právě v Liberci a nakonec pod vedením nacionálně liberálního poslance Rudolfa Lodgmana. ¹²⁹ Tyto provincie se deklarovaly jako součást nově vzniklé republiky Německé Rakousko, která v čele se sociálnědemokratickým kancléřem Karlem Rennerem a ministrem zahraničí Bauerem požadovala – v souladu s Bauerovými výše nastíněnými myšlenkami – připojení k Německu.

Německá sociální demokracie v českých zemích odmítla výzvy českých sociálních demokratů, aby československý stát uznala, pogratulovala českému národu k novému státu, avšak požadovala totéž pro české Němce a následovala své vídeňské vedení. ¹³⁰ Zástupcem Lodgmana se stal její zemský předseda Josef Seliger. Kreibich, který se vrátil do Liberce v polovině listopadu, tento postup přímo podporoval. Při projevu na velkém shromáždění v liberecké Turnhalle mluvil, jako by byl stále důstojníkem na frontě, o možné vojenské obraně před československou armádou: „Když jsme přetrpěli tři roky tam venku na frontě, na zasněžených kopcích Tyrolska, v Karpatech či na Piavě pro nic, tak to přetrpíme také na Ještědu a na Javorníku,“ přičemž jeho věty byly podle listu *Vorwärts* přivítány bouřlivým potleskem. ¹³¹ Při obsazování pohraničí československou armádou na konci listopadu 1918 k otevřeným ozbrojeným střetům téměř nedošlo, přesto při demonstracích zemřelo několik lidí. Liberecký *Vorwärts* v té souvislosti psal, že to byl „český imperialismus“, který vehnal

127 J. HUTEČKA, *Muži proti ohni*, s. 195–196.

128 Zdeněk Kárník ukazuje, že například protesty spojené s generální stávkou v lednu 1918 proběhly v Brně společně v režii Čechů a Němců, v Praze a v dalších městech již silně převládaly národní motivy. Mluví tak o dvou generálních stávkách, české a německé. Viz Z. KÁRNÍK, *Socialisté*, s. 265–278.

129 K provincii Deutschböhmen v kontextu vzniku ČSR viz blíže například Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929). Díl první*, Praha 2017, s. 33–44.

130 K situaci mezi severočeskou levicí v prvních poválečných letech včetně podrobněji rozebraných jednotlivých textů z meziválečného tisku viz také Jakub VRBA, *Českoněmecká sociálnědemokratická levice mezi lety 1918–1921*, *Paginae Historiae* 30, 2022, č. 1, s. 183–197.

131 *Gegen die Vergewaltigung Deutschböhmens*, *Vorwärts*, 7. 12. 1918, s. 2.

německé oblasti „do svého státu militarismu a cenzury“.¹³² Německé sociální demokraty v českém pohraničí navíc podpořil i pražský rodák a významný říšskoněmecký sociální demokrat Karl Kautsky. Ve svém textu ve *Vorwärts* nazvaném *Der tschechische Staat* (Český stát) ostře kritizoval „feudálně romantický“ vztah českých sociálních demokratů ke státnímu právu a jejich pokrytectví, kdy proti iredentě v pohraničí podle něho argumentovali státním právem a sami přitom odmítali státní právo uherské, kde naopak kladli důraz na (česko)slovenské právo na sebeurčení. Tento přístup podle Kautského vedl k tomu, že nový mír nemohl být trvalý. Mír „staré iredenty ruší, aby vytvořil nové,“ uvedl.¹³³

Kritika etablovaného se státu měla však i hospodářské příčiny, poválečná ekonomická krize zasáhla pohraničí silněji a v celé zemi byl přidělový systém zachován až do roku 1920.¹³⁴ Češi, Česká republika (jak ji zástupci českých Němců nazývali) a česká armáda tak byli obviňováni i z tragické sociální situace. Za jisté smutné vyvrcholení bouřlivých prvních poválečných měsíců v česko-německém pohraničí lze označit 4. březen 1919. Sociální demokracie – i za podpory své levice – tehdy svolala do mnoha severočeských měst velké demonstrace proti zákazu konání voleb do parlamentu Německého Rakouska a proti kritické sociální situaci v pohraničí. K těmto demonstracím se následně připojily i ostatní českoněmecké strany. Vše nakonec skončilo krveprolitím, kdy československé jednotky spustily po střetech s neozbrojenými demonstranty na několika místech palbu a zabily kolem šedesáti lidí a stovky dalších zranily. „Česká republika a její přespříliš horliví obránci na sebe uvalili těžkou krvavou vinu a německé třídně uvědomělé dělnictvo v německých a Čechy násilně obsazených územích to této ‚republice‘ a jejím vládcům nikdy nezapomene,“ psal tehdy *Vorwärts*.¹³⁵ Tito Märzgefallene, březnoví padlí, se později ukázali jako důležitý symbol při utváření sudetoněmecké identity i přetrvávajícího rezervovaného postoje mnoha českých Němců ke státu.¹³⁶

Jakkoli však vyhraněně nacionální jazyk dočasně ovládl i texty a projevy libereckých sociálních demokratů včetně Karla Kreibicha, je třeba vzít v potaz nejen sílu národních symbolů v české i českoněmecké společnosti té doby, ale také hledat jistou vnitřní logiku jednání německorakouských sociálních demokratů. Z nacionalismu totiž naopak nadále obviňovali české sociální demokraty, tedy separatisty, kteří podle nich nedokázali vidět své jednání z třídních a internacionálních hledisek a jako první narušili třídní jednotu. Poválečné jednání pak obhajovali tím, že dle svého názoru jen pokračovali v předválečné národnostní

132 *Die ersten Toten*, *Vorwärts*, 30. 11. 1918, s. 1.

133 Karl KAUTSKY, *Der tschechische Staat*, *Vorwärts*, 26. 11. 1918, s. 1–2.

134 Jakub RÁKOSNÍK, *Odvrácená tvář meziválečné prosperity*, Praha 2008, s. 114–116.

135 *Deutschböhmens Märzgefallene*, *Vorwärts*, 6. 3. 1919, s. 1.

136 K události, ale i její následné recepci viz také Vojtěch KESSLER, „*Německé dušičky*“, in: Dagmar Hájková – Pavel Horák – Vojtěch Kessler – Miroslav Michela (ed.), *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*, Praha 2018, s. 181–211.

politice, a stejně jako dříve požadovali národnostní práva pro neněmecké menšiny, požadovali je nyní pro sebe. Zároveň kladli důraz na potřebu středoevropské revoluce vycházející ze situace v jim velmi blízkém Německu, kde prý plánovali po připojení k němu opět zahájit „bezohledný třídní boj“.¹³⁷ Spolu s národně vyhraněnými projevy bylo možné na stránkách jejich tisku najít i marxisticky orientované texty Rosy Luxemburgové nebo Karla Liebknechta. Časté byly výzvy k třídní solidaritě, demokratizaci státu či sociální požadavky. Cílem Libereckých byl „komunismus“. Podobně jako zmíněná Luxemburgová odmítali ruskou taktiku, i jejich cílem však měla být socialistická republika, jinak se o Říjnové revoluci vyjadřovali příznivě.¹³⁸ Jak shrnul historik Michal Pullmann, analyzující první poválečné měsíce v libereckém levicovém tisku, „programově internacionální a vyostřeně nacionalistické motivy se vzájemně prostupovaly, aniž by byl tento vnitřní rozpor, zdá se, pisatelům a čtenářům zjevný“, s tím, že ony internacionální nakonec v průběhu dalších měsíců a let převážily.¹³⁹

První světová válka tak nakonec vedla k radikální proměně státních, politických i sociálních struktur v českých zemích. Ve složité situaci se ocitla také předlitavská sociální demokracie, pohybující se mezi rakušanstvím, socialistickým velkoněmectvím i česko-německým internacionalismem. Rozpad starých pořádků a krvavé zážitky na frontě, sociální napětí i překotný vývoj ve straně jistě silně zasáhly i Karla Kreibicha. Navzdory svým dřívějším článkům a kritice války byl nakonec po jejím skončení nejbliž vyhroceně nacionálně německým pozicím. O tom, že mu i s více než třicetiletým odstupem jeho tehdejší názory připadaly oprávněné, svědčí jeho nikdy nepublikovaný esej z padesátých let *Padělání dějin ve jménu marxismu-leninismu* (o kterém ještě bude řeč), v němž kritizuje česky nacionální pohled tehdejších historiků na dobu zakládání ČSR a obhajuje postoje německé menšiny proti „násilnému připojení“ ke vzniklé republice.¹⁴⁰ Zřejmě nicméně také je, že vyostřené spory mezi radikály a umírněnými v socialistickém hnutí po konci války nezmizely, jakkoli byly dočasně překryty odporem k nově založenému státu. Loajalita mnohých k vedení sociální demokracie totiž mohla být v průběhu válečných let otřesena. Otevřená se tehdejšími aktéry nejevila jen národní otázka. Jako reálná se jevila možnost radikálního řešení podle vzoru ruské Říjnové revoluce nebo revolucí v Německu, jejichž myšlenky se i v německém pohraničí začaly rychle šířit.

137 *Wir und Deutschböhmen. Ein Wort zu den Gemeindewahlen*, Reichenberg 1919, s. 6.

138 To ilustruje i nepodepsaný článek s názvem *Strašidlo bolševismu*, který dle svých pamětí napsal právě Kreibich, viz *Der Schreckengespenst des Bolschewismus*, Vorwärts, 24. 11. 1918, s. 1.

139 Michal PULLMANN, *Sociální demokracie a hospodářský nacionalismus*, in: Jan Hájek – Drahomír Jančík – Eduard Kubů (ed.), *O hospodářskou národní državu. Úvahy a stati o moderním českém a německém nacionalismu v českých zemích*, Praha 2009, s. 132.

140 NA, f. Karel Kreibich, k.5, Karel KREIBICH, *Padělání dějin ve jménu marxismu-leninismu*, s. 3.

Komunista

V průběhu roku 1919 lze však sledovat odklon celé německé sociální demokracie v Československu od iredentismu, pro který byl zásadní zakládající sjezd v Teplicích v září tohoto roku, na němž o programu referoval i Karl Kreibich a předsedou byl zvolen Josef Seliger. Strana akceptovala československý stát, jakkoli se k jeho sociální a zejména národnostní politice stavěla kriticky. Požadovala rozšíření práv národnostních menšin a odkazovala při tom na již zmiňovaný Brněnský program z roku 1899, který měl dříve garantovat práva národnostní (tedy tehdy české) menšině. Ostatně již na sklonku roku 1918 se ve straně vyskytovaly také umírněnější hlasy, které se snažily krotit nacionální vášně, a jeden z nich patřil i Kreibichovu tchánovi Wilhelmu Kiesewetterovi.¹⁴¹ Strana se následně účastnila i voleb do poslanecké sněmovny v roce 1920 a zaznamenala velký úspěch, když získala téměř 44 % všech hlasů českých Němců.¹⁴² Tentokrát už kandidatura Kreibichovi vyšla a jedním z nově zvolených poslanců se stal ve věku 37 let také on. Díky tomu se začal pohybovat v centru dění nového státu a opět mohl navázat četnější kontakty se svými českými kolegy a sledovat i formování jejich levicového křídla.

Československá sociální demokracie se v prvních letech podílela na vládě a prosadila několik důležitých reforem, například osmihodinovou pracovní dobu nebo podporu v nezaměstnanosti. Vygradoval tak trend, který započal v českých a rakouských zemích na přelomu 19. a 20. století, a (s výjimkou práv národnostních menšin) došlo k dalšímu rozšíření občanských práv, konkrétně práva volebního, práv žen i práv sociálních. Část sociální demokracie však měla představy mnohem radikálnější a kritizovala vedení strany za vládní spolupráci s pravicí, kde byly nutné i kompromisy. Jak neklidná, stále ještě válkou ovlivněná situace byla mezi značnou částí československého dělnictva, ilustruje skutečnost, že se intenzita stávek v roce 1920 oproti poslednímu válečnému roku ještě zvýšila.¹⁴³ Impulsy do československého dělnického hnutí začaly přicházet s větší intenzitou také z Ruska. Jako člen strany začal působit v Čechách například Alois Muna, který byl dříve v ruském zajetí a byl jedním ze zakladatelů českého oddělení Komunistické strany Ruska. Část sociální demokracie byla navíc otevřena spolupráci s Němci. To platilo nejen pro bývalé centristy, třeba kladenská *Svoboda* již v roce 1919 kritizovala postup bezpečnostních složek v českém pohraničí ze 4. března 1919 a přirovnala v tomto ohledu novou republiku ke starému mocnářství.¹⁴⁴ Levice strany se nakonec zformovala i pod

141 Zdeněk KÁRNÍK, *Wilhelm Kiesewetter a trutnovská organizace Německé sociálně demokratické strany na přelomu epoch*, in: Wilhelm Kiesewetter: 1853–1993, Trutnov 1994, s. 28.

142 Celkově k výsledkům těchto voleb viz Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 123–130.

143 Peter HEUMOS, „Kartoffeln oder gibt es Revolution“ *Hungerkrawalle, Streiks und Massenproteste in den böhmischen Ländern 1914–1918*, *Moving the Social: Journal of Social History and the History of Social Movements*, 23, 2000, s. 163.

144 *Dělnictvo v Kladně o posledních událostech*, *Svoboda*, 8. 3. 1919, s. 1–2.

vedením bývalého předsedy strany Bohumíra Šmerala.¹⁴⁵ Rozepře s vedením vyvrcholily v roce 1920 nejprve na sjezdu, kdy pravice – početně v menšině – krátce před jeho započítím stáhla své delegáty, a následně během prosincové stávky. Ta vznikla z důvodu sporu o Lidový dům, sídlo strany i stranického tisku, který formálně vlastnil pravicový sociální demokrat Antonín Němec a který na jeho žádost obsadila policie. O vážnosti situace i otevřenosti části dělnictva radikálnímu řešení svědčí také skutečnost, že na několika místech muselo být zavedeno stanné právo.¹⁴⁶

Ruku v ruce s tím se navíc proměňovala situace v rámci německé levice. Do českého pohraničí postupně přicházely impulsy ze Svazu spartakovců i pozdější Komunistické strany Německa (KPD) a v pohraničí vznikaly menší radikální komunistické skupiny, jako například v Podmoklech (Bodenbach) nebo Mimoni (Niemes). S vraždou Liebknechta a Luxemburgové a potlačením Lednové revoluce v Německu se také vzdalovala představa německé či středoevropské revoluce, tyto události zároveň přispěly k nárůstu napětí mezi pravici a levici v sociální demokracii nejen v Německu, ale v celé střední Evropě. Kreibich začal ve stranickém tisku referovat o dění v Praze a zástupci severočeských sociálních demokratů začali navazovat kontakty s představiteli levicové opozice v české sociální demokracii i se zástupci Komunistické internacionály (Kominterny), jež byla založena v roce 1919. Liberec navštívil například český spisovatel a anarchista S. K. Neumann či maďarský komunista Gyula Alpári. Ten přijel již jako zástupce Kominterny, ale dříve byl jednou z postav zmiňované Maďarské republiky rad. Důležitým momentem bylo prohlášení místní liberecké levice z jara roku 1920, ve kterém už jasně požadovala začlenění do struktur Kominterny. Podmínky vstupu do ní vyžadovaly, že bude pouze jedna komunistická strana v jednom státě, a v případě výrazně multietnického Československa tedy předpokládaly spolupráci zástupců různých etnik. Liberečtí tuto ochotu demonstrovali i tím, že uvedené prohlášení bylo vydáno spolu se dvěma texty Karla Kreibicha o Janu Husovi – prvním z roku 1915, který byl publikován v *Reichenberger Abendpost* a byl již výše vzpomenut, druhým z roku 1920, který vyšel ve *Vorwärts*.¹⁴⁷ Celá brožura tak měla Kreibichovými slovy „přiblížit německým dělníkům Československé republiky nejdůležitější úsek dějin českého lidu a přispět ke sblížení proletariátu obou národů“. ¹⁴⁸ Dalším textem publikovaným v roce 1920 a dobře ilustrujícím ideové směřování Libereckých bylo i nové vydání Marxovy *Kritiky Gothažského programu*, kde Marx kritizoval příliš umírněný a kompromisní přístup německé sociální demokracie v polovině sedmdesátých let 19. století a definoval svoje revoluční názory. Nové liberecké vydání mělo,

145 K životu Bohumíra Šmerala viz blíže také Jan GALANDAUER, *Bohumír Šmeral 1880–1914*, Praha 1981, a TÝŽ, *Bohumír Šmeral 1914–1941*, Praha 1986.

146 Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 142–147.

147 *Tabor*, *Vorwärts*, 30. 3. (s. 1), 1. 4. (s. 3) a 2. 4. (s. 3) 1920.

148 Karl KREIBICH, *Tabor. Eine Halbjahrtausend-Feier des Kommunismus*, Reichenberg 1920, s. 4.

jak to formuloval v předmluvě Kreibich, čtenáře nejen vzdělat o názorech Karla Marxe, ale také ho přimět k „rozhodnému činu“.¹⁴⁹

Události vedoucí k prosincové stávce zažil Kreibich v Praze, ta však rezonovala také v severních Čechách a postupně se k ní přidaly i mnohé německy mluvící oblasti. Na shromáždění v Liberci promluvil i on. „Jako sociální demokraté musíme stát na straně našich českých soudruhů a s nimi společně bojovat,“ prohlásil tehdy. Situace si podle něho žádala vznik „internacionální, komunistické strany v republice“. K tomu došlo o pár měsíců později. Nejdříve byla v lednu roku 1921 liberecká krajská organizace vyloučena ze sociálnědemokratické strany, začátkem března, tedy o dva měsíce dříve než v Praze, pak bylo v Liberci založeno Německé oddělení Komunistické strany Československa. Jako důležitý faktor se ukázala i místní stranická mládež, v jejíž organizaci byl Kreibich dříve funkcionářem. Ta jednak požadovala rychlý vznik komunistické strany, jednak také – spolu s českými mládežníky – rychlé sloučení všech stran. Zatímco Šmeral s tímto krokem nespíchal, důležité pro něj bylo zachovat masový charakter strany, Kreibich ano a Šmerala za to i na stránkách stranického tisku kritizoval.¹⁵⁰ Na Kreibichovu stranu se nakonec přiklonila na svém kongresu, kterého se oba jmenovaní zúčastnili, také Kominternu. Podle Lenina však byly Kreibichovy názory až příliš levicové, když Kreibich požadoval i na kongresu razantnější postup celého hnutí. „Šmeral musí jít tři kroky doleva, Kreibich jeden krok doprava,“ prohlásil tehdy Lenin.¹⁵¹ Na podzim 1921 byla nakonec všechna komunistická uskupení v zemi sloučena v jednu stranu.

Kreibich tedy v roce 1921 po více než patnácti letech přestal být členem sociální demokracie a stal se německým funkcionářem KSČ. Jakkoli mnozí jeho kolegové přešli s ním do komunistické strany, tato změna zároveň znamenala i přerušování dosavadních kontaktů a navázání nových. Centrem strany již nebyla Vídeň ani Berlín, ale Praha a Moskva. Oproti německorakouské sociální demokracii navíc musel mnohem častěji spolupracovat se spolustraníky jiného jazyka a pravidelněji začal psát do českého stranického tisku. K německé etnicitě se hlásila přibližně jedna pětina členů strany, přičemž v libereckém kraji byla druhá nejpočetnější krajská organizace. Ta se stala jednou z nejdůležitějších volebních bašt strany, kdy v okolí Liberce její volební výsledky ve dvacátých letech byly v některých obcích až kolem třetiny hlasů.¹⁵² Své zastoupení měli Němci samozřejmě i ve vedení a z nich právě Kreibich s Neurathem měli v prvních letech na chod strany největší vliv. Historik Thomas Weiser přehledně ukazuje, že v něm Němci zpočátku měli zastoupení dokonce čtvrtinové,¹⁵³ mezi prominentními členy

149 Karl MARX, *Zur Kritik des Sozialdemokratischen Programms von Gotha*, Reichenberg 1920, s. 8.

150 Srov. *Vor dem Parteitag tschechischer Linke* ze 27. 4. 1921, *Prager Levis und Levi-Manieren* ze 10. 5. 1921, s. 1–2 a *Weder Klarheit noch Reinheit* ze 18. 5. 1921, s. 1.

151 W. I. LENIN, *Werke. Ergänzungsband. 1917–1923*, Berlin 1971, s. 335.

152 K liberecké krajské organizaci KSČ viz blíže také Jakub VRBA, *Komunistická strana Československa na Liberecku mezi lety 1921–1935*, *Paginae historiae* 28, 2020, č. 2, s. 160–178.

153 Thomas WEISER, *Arbeiterführer in der Tschechoslowakei. Eine Kollektivbiographie sozialdemokratischer und kommunistischer Parteifunktionäre 1918–1938*, München 1998, s. 117 a 245.

strany byli i německojazyční spisovatelé, jako například Franz Carl Weiskopf. Jakkoli tedy Češi měli převahu, strana měla v době svého založení především česko-německý charakter a z tohoto pohledu byli slovenští nebo maďarští komunisté spíše upozaděni. S Kreibichem do strany přestoupili také rodiče a manželka Olga, angažovala se rovněž dcera Ilse, členkou se stala i blízká příbuzná z matčiny strany. Otec se stal dokonce jako člen KSČ místostarostou ve Cvikově.¹⁵⁴ Zatímco předtím byla Kreibichova rodina sociálnědemokratická, nyní její členové působili v KSČ. Stranou však zůstal syn Walter, který se politicky neangažoval.¹⁵⁵ Kreibich sám vzpomíná, že alespoň s jedním sociálním demokratem osobní vztahy udržoval, a sice se svým tchánem a tehdejší senátorem Národního shromáždění Wilhelmem Kiesewetterem, jenž zemřel v roce 1925.¹⁵⁶

Nedošlo však jen k proměně ve složení členů a funkcionářů strany. KSČ byla na rozdíl od sociální demokracie programově antisystémovou stranou,¹⁵⁷ jejímž cílem bylo revoluční svržení kapitalistického řádu. Ze sociálních demokratů se později pro komunisty stali „sociálfašisté“, jedni z největších nepřátel strany. Na druhou stranu můžeme i zde najít jistou kontinuitu mezi KSČ a bývalou levicí sociální demokracie na ideologické rovině, ostatně komunisté se považovali za pravé následníky Marxe a reformistům již dříve vyčítali odklon od jeho myšlenek. Regionální kontinuitu radikálních názorů představovali nejen tehdejší třicátníci a čtyřicátníci jako Kreibich, ale ze starší generace například Anton Behr, který pokračoval ve své práci ve stranickém tisku. Tehdy mladý komunistický novinář v libereckém listu *Vorwärts* Paul Reimann také připravil sebrané spisy již zmiňovaného politického aktivisty činného v sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století Josefa Schillera a pokoušel se ho vykreslit jako dávného průkopníka cesty libereckých komunistů.¹⁵⁸ Celé hnutí navázalo i na své starší symboly, včetně rudého praporu nebo oslav Prvního máje, jakkoli výraznými novými památnými dny hnutí se stalo například výročí Říjnové revoluce nebo zavraždění Liebknechta a Luxemburgové. Strana samozřejmě propagovala sovětské autory, velkému zájmu se však nadále těšili i velikáni evropského a německého umění, jako byli Heine či Schiller.¹⁵⁹ Pokračovala i konfrontace se státními orgány, její intenzita ovšem nabírala na síle a cenzura do komunistického tisku zasahovala více. Sám Kreibich pak také při manifestacích několikrát překročil zákon, podobně jako v roce 1909.¹⁶⁰

154 Viz např. jeho projev po obecních volbách roku 1927, kdy byl zvolen prvním místostarostou města: *Konstituierung der Zwickauer Stadtvertretung*, *Vorwärts*, 4. 11. 1927, s. 6.

155 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

156 Viz blíže jeho paměti *Těsný domov – širý svět* na s. 223 této knihy.

157 K politickému systému první republiky i jeho mezím viz například Peter HEUMOS, *Strukturální prvky první Československé republiky*, *Soudobé dějiny* 2, 1995, s. 473–474.

158 Paul REIMANN (ed.), *Schiller Seff. Gesammelte Werke*, Reichenberg 1928.

159 J. VRBA, *Komunistická strana*, s. 168–169.

160 Například tím, že na veřejném shromáždění na Slovensku obvinil bývalého lidoveckého ministra Mičuru z toho, že vykradl zámek v Topolčanech. Viz NA, f. Karel Kreibich, k. 49, *Kurentovanie popisu osoby*, č. j. tkIII 340/25.

Kdo píše dějiny československé komunistické strany, píše zároveň, ať už vědomě, či nevědomě, dějiny hnutí, které mělo celosvětové ambice, a jakkoli mělo ve dvacátých letech nejvíce členů ve střední Evropě, jeho příznivci se nacházeli po celém světě. Již v předválečném sociálnědemokratickém hnutí byl důležitý internacionální aspekt, v rámci hnutí komunistického byl však na něj kladen větší důraz. Ostatně i KSČ byla již podle svého plného názvu „sekcí Komunistická internacionály“. Jak zdůrazňuje historička Brigitte Studer, komunistické hnutí bylo „transnacionálním prostorem“, kde závazek jeho členů měl předně globální cíle a kde byla vyžadována přímo vojenská disciplína.¹⁶¹ Kreibichovi v jeho činnosti v Kominterně také nepochybně pomohly znalosti jazyků, kdy se sice v prvních letech v rámci struktur Kominterny často používala němčina, ale Kreibich se vedle češtiny, angličtiny, francouzštiny a italštiny, které znal ze školy, rychle začal učit i rusky. Sovětský svaz se zároveň stával utopickým obrazem celého hnutí a Kominterny, která se v průběhu meziválečného období dostávala stále více pod přímý vliv sovětské zahraniční politiky, místem, kde se o jeho směřování rozhodovalo. Moskevské centrum tedy mělo poslední slovo, jakkoli je třeba zdůraznit, že hnutí vždy zůstávalo národně i regionálně poměrně heterogenní a jeho součástí zůstávaly také vnitřní spory.¹⁶² Kreibich se přitom nestal vyloženě „cestovatelem světové revoluce“,¹⁶³ vedle pobytů v Moskvě či návštěv Berlína byl pouze delegátem Kominterny na sjezdu Komunistické strany Rakouska,¹⁶⁴ kterou spoluzakládal i jeho bývalý kolega Josef Strasser, své jednání však nepochybně více než kdy dříve chápal v globálním kontextu.

Primárně se ovšem stále věnoval dění v Československu. Ve svých textech v komunistickém tisku se často zajímal o historii dělnického hnutí, ale i třeba o správní systém republiky.¹⁶⁵ Jeho hlavním tématem se však na začátku dvacátých let stala národnostní otázka. Již na ustanovujícím sjezdu strany v roce 1921 formuloval na svou dobu poměrně radikální definici národa, když navázal mimo jiné na myšlenky Josefa Strassera z předválečné doby. Při projevu například poznamenal, že „stejně jako vše v lidské společnosti, jsou i národy produktem historického vývoje“. Podle něho vznikly v 19. století a konečně i zaniknou se světovou revolucí, neboť národem dělnictva bylo „celé lidstvo“.¹⁶⁶ I z tohoto důvodu tehdy Kreibich sice vyzýval k revoluci, ale uvnitř československých

161 Brigitte STUDER, *The Transnational World of the Cominternians*, London 2015, s. 5–6.

162 Norman LAPORTE, *Introduction: Local Communism within a Global Movement*, *Twentieth Century Communism*, 5, 2013, s. 8.

163 Brigitte STUDER, *Reisende der Weltrevolution. Eine Globalgeschichte der Kommunistischen Internationale*, Berlin 2020.

164 Mandat. An den Parteitag den Kommunistischen Partei Oesterreich, 22. 2. 1923. Rossijskij gosudarstvennyj archiv socialno-političeskoj istorii (RGASPI), Личное дело КРАЙБИХ КАРЛ, Ф. 495, Оп. 272, Д. 3536.

165 Viz například Karl KREIBICH, *Die öffentliche Verwaltung im Klassenstaate*, Reichenberg 1927.

166 Karl KREIBICH, *Die Nationalitätenfrage*, Vorwärts, 16. 3. 1921, s. 5–7.

hranic. Již tak nepodporoval připojení německojazyčných oblastí ČSR k Německu. Zároveň představoval jakýsi most mezi českými a německými komunisty; vedle zmíněných textů do českého tisku byla například rychle přeložena i jeho brožura o Táboru a husitském hnutí,¹⁶⁷ která se stala jedním ze základních textů k tomuto tématu i pro Čechy ve straně.¹⁶⁸ Kreibich však také vždy kritizoval český nacionalismus. Dobrou ilustrací toho je jeho článek v *Rudém právu* z poloviny dvacátých let, v němž ostře odsoudil politiku plzeňských sociálních demokratů a tehdejšího primátora Prahy Karla Baxy, kteří prý chtěli, aby se i v němčině užívaly jen české názvy jejich měst. Podle Kreibicha se však tito „čeští šovinisté“, jak je nazval, chovali daleko hůře než ti němečtí před převrácením, zatímco on a jeho tehdejší sociálnědemokratičtí kolegové před válkou naopak boj německých nacionalů proti českým názvům v zemi odsuzovali.¹⁶⁹

Kreibich se tak na začátku dvacátých let stal funkcionářem komunistické strany, a tedy i členem mezinárodního komunistického hnutí se sídlem v Moskvě, které se vyznačovalo radikálním programem, jenž měl vést ke světové revoluci. V mnoha ohledech však – a Kreibich je toho dobrým příkladem – československá komunistická strana zároveň vycházela z tradic sociálnědemokratického hnutí v českých zemích. Šlo také o politické uskupení, které mělo výrazně multietnický charakter. Jako jediné v zemi ve svých řadách sjednocovalo zástupce všech etnik ve státě a silné zastoupení ve straně měli i čeští Němci. Kreibich, žijící již z velké části v Praze, se nyní začal svými texty mnohem intenzivněji zapojovat do debat v její české části.

Řadový člen hnutí

Před polovinou dvacátých let však zároveň došlo k postupnému oslabování Kreibichova vlivu na politiku strany. To souviselo i se změnou kurzu v Kominterně po jejím V. kongresu a s postupnými spory po Leninově smrti, které – zjednodušeně řečeno – vyústily v roztržku mezi Stalinem na jedné straně a Trockým na straně druhé. Kreibich tenkrát už jako spojenec Šmerala v několika bodech nesouhlasil s novou formulací národnostní otázky. Přes jejich odpor byla tehdy na zmíněném kongresu Kominterny prosazena teze sebeurčení až do odtržení menšinových národů. Tato teze sice v mnohém teoreticky navazovala na myšlenky zesnulého V. I. Lenina, v praktické rovině tím však strana v kontextu ČSR de facto znovu otvírala možnost odloučení německých oblastí, ale ohlas mělo toto heslo například i na Slovensku.¹⁷⁰ Ačkoli některým členům menšinových národností mohla tato změna konvenovat,

167 Karel KREIBICH, *Tábor*, Praha 1923.

168 K tématu obrazu husitství a politiky paměti v dobové KSČ viz blíže také Jakub VRBA, *Das Geschichtsbild des Hussitismus als Mittel des (Inter)nationalismus in der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei 1921–1945*, Arbeit – Bewegung – Geschichte 20, 2021, č. 3, s. 55–77.

169 Karel KREIBICH, *Sociálnědemokratické starosti a jiné hlouposti*, Rudé právo, 24. 10. 1926, s. 5.

170 K otázce vztahu národní otázky a slovenského komunismu viz například Juraj BENKO – Adam HUDEK, *Ideológia čechoslovakizmu a slovenskí komunisti*, in: Adam Hudek – Michal Kopeček – Jan Mervart (eds.), *Čecho/slovakismus*, Praha 2019, s. 281–309.

Kreibich ve svém textu do *Rudého práva* nazvaném *O co běží* zdůrazňoval, že je třeba národnostní politiku vnímat v místních podmínkách, a tvrdil, že kupříkladu odloučení německých oblastí a jejich přičlenění k Německu by naopak mohlo znamenat ohrožení samotné národní existence Čechů.¹⁷¹ Nakonec musel provést sebekritiku a svoje postoje, u kterých mu bylo navíc vyčítáno, že se příliš blíží předválečným tezím Otty Bauera, přehodnotit. Druhý sjezd KSČ na konci roku 1924 již přijal upravenou formulaci národnostní politiky, včetně teze o sebeurčení až do odtržení menšinových národů.¹⁷² Je však třeba zdůraznit, že ani po změně politiky strany nebyl na vyhocené nacionální symboly až do třicátých let v německých oblastech kladen větší důraz, což platilo i pro Kreibicha.¹⁷³

Druhý bod byl možná ještě závažnější. Vedení strany včetně Kreibicha se snažilo udržet masový charakter strany, najít kompromis i s vnitrostranickou opozicí, a plně tak nesouznělo s radikálnějšími změnami, které prosazovala místní levice i Kominternu. V této situaci Kreibich svoji kritiku Moskvy formuloval postupně ve třech textech, jednom uveřejněném ve *Vorwärts*,¹⁷⁴ druhém, již zmíněném, v *Rudém právu*¹⁷⁵ a zejména třetím, který měl vyjít v *Komunistické revue* pod názvem *Zwischen Weltkongress und Parteitag* (Mezi světovým kongresem a stranickým sjezdem),¹⁷⁶ jehož vydání však bylo vedením strany zakázáno. Bohumír Šmeral spolu s poslancem strany Josefem Skalákem prý podle Kreibichových vzpomínek tenkrát osobně jeli do Liberce, Kreibicha tam doma navštívili a v důvěrném rozhovoru mu sdělili, že s obsahem textu sice souhlasí, ale žádali po něm, aby své názory odvolal.¹⁷⁷ Nakonec tak byl článek pouze rozmnožen na sjezdu strany¹⁷⁸ a následně ho vydala v českém překladu jako dodatek ke své brožuře tzv. Neodvislá strana komunistická v ČSR,¹⁷⁹ v níž se sdružovali bývalí poslanci a členové KŠC kritičtí ke Kominterně, jako byl Josef Bubník či z Němců Franz Warmbrunn. Kreibich totiž ve své stati, jakkoli své teze formuloval opatrně, kritizoval samotný princip, na kterém mezinárodní komunistické hnutí stálo. Kriticky vnímal, jak probíhala diskuse na kongresu Kominterny, po níž museli ti, kteří měli jiný názor, své „omyly slavnostně odpřisáhnout“. Opřel se zejména do Kominternou prosazené generační obměny v sesterské Komunistické straně Německa, kdy jednak vnímal jako důležité zkušenosti a znalosti starší sociálnědemokratické generace, k níž sám patřil, a zároveň kritizoval i mechanické

171 Karel KREIBICH, *O co běží*, *Rudé právo*, 22. 8. 1924, s. 2–3.

172 *Protokol 2. řádného sjezdu Komunistické strany Československa* 31. 10. – 4. 11. 1924, Praha 1983, s. 31–32.

173 J. VRBA, *Komunistická strana*, s. 169.

174 Karl KREIBICH, *Zur Frage der Arbeiterregierung in der Tschechoslowakei*, *Vorwärts*, 16. 7. 1924, s. 1–2.

175 K. KREIBICH, *O co běží*.

176 V originálním znění viz NA, f. Karel Kreibich, k. 2 Karl KREIBICH, *Zwischen Weltkongress und Parteitag*.

177 VÚA, f. Sbírky vzpomínek, sign. 1196, *Poznámky k úvahám o Šmeralovi*.

178 Podle výkřiku z pléna možná nakonec rozdan nebyl, případně byl pouze v německém jazyce. Viz *Protokol 2. řádného*, s. 200.

179 Viz *Vlastní příčiny krise v komunistické straně. Kritický rozbor událostí*, Praha 1925, s. 33–64.

přebírání rozhodnutí Moskvy bez toho, aby se o nich debatovalo. Mladší generaci, která se má podle něj od starších učit, ale která naopak přijímá rozhodnutí Kominterny bez hlubšího přemýšlení, posměšně nazval „kotoučovými tiskovými stroji na produkci tezí“.¹⁸⁰ Tyto texty nezůstaly bez reakce. Před sjezdem KSČ se nejdříve v článku v *Rudém právu*¹⁸¹ do Kreibicha ostře opřel představitel Kominterny Grigorij Zinovjev, který prý následně prosazoval i jeho vyloučení ze strany,¹⁸² na II. řádném sjezdu strany na konci roku 1924 ho pak silně kritizoval ve své úvodní řeči delegát Komunistické internacionály Dmitrij Manuilskij.¹⁸³ Celý sjezd byl tak nakonec z velké části právě o Kreibichovi a skrze jeho odsouzení i o kritice Bohumíra Šmerala a dalších představitelů vedení. Nejenže byla přijata nová národnostní politika strany, ale dle stranického slovníku se z Kreibicha, představitele její levice, během pouhých dvou let stal zástupce její pravice,¹⁸⁴ ačkoli nezměnil své názory. V užším vedení strany pak postupně skončil.

Kreibich se v této době tedy pravděpodobně ocitl blízko svého konce ve straně, ale nakonec v ní zůstal, jakkoli se jeho vliv na její politiku snížil. V roce 1927 pak odjel na delší dobu do Moskvy. Zatímco pro některé straníky pobyt v Sovětském svazu předznamenal kariérní postup, včetně osvojení si trendů v hnutí i jeho ideologického jazyka (jak tomu bylo například u Bruna Köhlera),¹⁸⁵ v případě Kreibicha, ale i jeho soupeřníka Šmerala, který působil v sekretariátu Kominterny a později jako její zástupce v Mongolsku či v Německu, mohlo být také cílem umenšení jejich vlivu v KSČ, případně jistou formu disciplinace.¹⁸⁶ Kreibich, který nejprve pracoval ve strukturách Kominterny v redakci německého vydání časopisu *Komunistická internacionála*, však zároveň přijel do Moskvy v době nastupujícího stalinismu, který přinášel do země postupně další velké změny. Historik Stephen Kotkin zdůrazňuje, že vedle čistek a teroru je třeba na stalinismus nahlížet jako na radikální modernizační projekt, specifickou „civilizaci socialismu“ s vlastním myšlenkovým systémem i důrazem na industrializaci a rychlý rozvoj státu.¹⁸⁷ Právě to Kreibich ve svých dopisech rodině obdivoval a později i vzpomínal, jak je první pětiletý hospodářský plán v roce 1929 spolu se Šmeralem ohromil a věnovali se mu více než sporům uvnitř domácí KSČ.¹⁸⁸ Ocitl se z pohledu příslušníka komunistického hnutí přímo v utopii, „čtvrtém Římě“ a rychle se rozvíjejícím městě, jako jeden z mnoha zahraničních komunistů

180 K. KREIBICH, *Zwischen Weltkongress*, s. 28.

181 Jiří ZINOVĚV, *Komunistická internacionála a její čl. sekce*, *Rudé právo*, 19. 9. 1924, s. 4.

182 Viz blíže jeho text *Jak došlo ke „kultu osobnosti“ – a co to bylo* na s. 422 této knihy.

183 K jeho projevu na sjezdu viz *Protokol 2. řádného*, s. 48–67.

184 Tamtéž, s. 219.

185 K této výuce kádrů viz například B. STUDER, *The Transnational World*, s. 90–107.

186 Viz také například Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*. Praha 2002, s. 76.

187 Stephen KOTKIN, *Magnetic Mountain. Stalinism as a Civilization*, Berkeley 1995, s. 356–366.

188 Viz blíže text *Nevážná hra s pravdou a nepravdami* na s. 414 této knihy.

bydlících v moskevském hotelu Lux,¹⁸⁹ mezi jejichž četnou komunitu se na konci dvacátých let řadil i jeho dávný přítel z Liberce Josef Strasser. Narodila se zde také jeho vnučka, kterou počala jeho dcera Ilse se sovětským důstojníkem Michaiilem Polechinem.¹⁹⁰ Pobyt v Sovětském svazu znamenal navíc důležitý předěl v jeho osobním životě. Kreibich se rozešel se svou manželkou a seznámil se s novou družkou, Simou Ejdlinovou, která pracovala jako chemická inženýrka. Jeho manželka Olga se s ním však odmítala rozvést a je zjevné, že šlo také o velmi citlivé téma pro jeho rodiče, kteří měli zřejmě o mnoho konzervativnější představy o rodině než on. Otec ho zřejmě chtěl vydědit, a jakkoli k matce si blízký vztah zachoval,¹⁹¹ zdá se, že v Moskvě Kreibicha držely i osobní důvody.

V průběhu svého moskevského pobytu se také několikrát krátce vrátil do Prahy. Nejdůležitější byla návštěva v roce 1929, kdy se údajně měl účastnit V. sjezdu strany. Dle vlastních vzpomínek byla jeho pozice značně nejasná. Prý byl pověřen Kominternou, aby v Praze prosazoval smír různých frakcí ve straně. Zde však následně zjistil, že jiní její zástupci naopak požadují dokončení bolševizace strany a s ní spojené proměny vedení. Do debat na sjezdu se poté nezapojil¹⁹² a ani nebyl uveden jako delegát sjezdu.¹⁹³ Do čela strany pak nastoupila, podobně jako v jiných státech, mladá generace funkcionářů, v československém případě v čele s Klementem Gottwaldem. Strana měla být podle nich revolučním předvojem proletariátu, ne masovou organizací, a musela se tak zbavit ideologických nepřátel, bývalých vyšších funkcionářů sociální demokracie i sympatizantů Trockého. V celosvětovém hnutí tehdy skončili jako „renegáti“, trockisté a kritici stalinizace i dávní Kreibichovi spolupracovníci – v Československu Alois Neurath a spolu s ním mnoho dalších straníků z německé sekce KSČ. V Rakousku byl na okraj stranického života kvůli svým názorům odsunut Josef Strasser, který mezitím opustil Sovětský svaz.¹⁹⁴ Výzvy, aby zůstal v Praze, prý Kreibich odmítl s poukazem na svoji pravicovou minulost, spolu se Šmeralem však v prohlášení Gottwalda z Moskvy podpořili,¹⁹⁵ přičemž Kreibich také později v tisku ostře kritizoval jeho protivníky v čele právě s Neurathem.¹⁹⁶

189 Katerina CLARKOVÁ, *Moskva, čtvrtý Řím. Stalinismus, kosmopolitismus a vývoj sovětské kultury*, Praha 2016, s. 149–184.

190 Pár však nebyl sezdáný a Ilse Kreibichová se poté se svojí dcerou brzy přestěhovala do ČSR. Polechin se stal později generálmajorem letecké inženýrské služby Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

191 Viz blíže jeho dopisy blízkým na s. 356 a 361–365 této knihy.

192 Viz blíže text *Nevážná hra s pravdou a nepravdami* na s. 414 této knihy.

193 Srov. také František ŠTVERÁK (ed.), *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*, Praha 2018, s. 49–52, a *Protokol 5. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 18.–23. února 1929*, Praha 1978.

194 Heslo *Josef Strasser*, in: *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, sv. 13, Wien 2010, s. 363n.

195 *Soudruzi Šmeral a Kreibich proti prohlášení 26 a pro linii V. sjezdu*, *Rudé právo*, 6. 4. 1929, s. 1.

196 Dobrým příkladem je článek z ústeckých novin *Internationale*, viz Karl KREIBICH, *Vorwärts mit dem „Roten Vorwärts“ gegen alle Renegaten und Desertiere!*, *Internationale*, 1. 5. 1930, s. 5.

Zároveň ovšem v polovině roku 1929 napsal jistý dopis, který se v archívech nedochoval. Podle nepodepsané zprávy, zaslané do ústředí Kominterny v Moskvě, v něm plně nepochopil otázku vypořádání se s renegáty, a tak autor zprávy doporučil, aby se již nevracel do ČSR a nadále nezastával v Kominterně důležitější politické funkce.¹⁹⁷ Tak se skutečně stalo a Kreibich začal redigovat německé vydání Leninových spisů, což mimo jiné z organizačních důvodů znamenalo, že již nemohl být členem KSČ, ale až do svého odjezdu byl řadovým členem sovětské Všesvazové komunistické strany (bolševiků).¹⁹⁸ Jeho známý z Moskvy napsal po jeho úmrtí v roce 1966 v kondolenčním dopise jeho tehdejší ženě, že Kreibicha viděl jen jedinkrát smutného, a to ve chvíli, když si uvědomil, že poprvé od svého mládí nemá v dělnickém hnutí žádnou funkci.¹⁹⁹ V dopise rodičům pak sám Kreibich uvedl, že konec jeho stranické kariéry pro něj byl jako „trn“ a při pomýšlení na něj měl na jazyku pachuť.²⁰⁰ Na život funkcionáře strany byl v té době uvyknutý již téměř dvacet let. Straně však zůstal loajální i nadále. Zdá se, že byl zakotven v sociálních strukturách strany a byl přesvědčen o správnosti logiky marxismu-leninismu. Jakkoli zřejmě nesouhlasil s některými kroky a taktikou, byl také ohromen velikostí i proměnou Sovětského svazu a věřil ve vítězství komunismu.²⁰¹ Stal se, jako voják strany, součástí sovětského světa, jak jej charakterizoval Kotkin.

V roce 1933 se Kreibich přece jen vrátil do Československa. Podle dostupných dokumentů z ruských archivů se zdá, že KSČ potřebovala někoho na pozici redaktora německého tisku a Kominternu nakonec souhlasila.²⁰² Jeho družka Sima se provdala za dr. Jaroslava Procházku, dalšího československého komunistu v Rusku a budoucího poúnorového armádního generála a rektora Univerzity Karlovy, aby tak získala povolení přijet s Kreibichem do Prahy.²⁰³ Ten neměl ani po návratu vyšší funkce ve straně, pracoval však jako novinář stranického tisku a odpovědný redaktor německojazyčných brožur. Těsně tedy unikl stalinskému teroru v Sovětském svazu, který komunitu zahraničních komunistů v Moskvě citelně zasáhl. Je tak paradoxní, jakkoli jistě ne překvapivé, že v rámci své činnosti moskevské procesy následně obhajoval a, jak i později tvrdil, věřil v jejich správnost.²⁰⁴ Redigoval a vydal například brožuru *Spione und Verschwörer* (Špioni a spiklenci), kde se v úvodu píše o potřebě mít se na pozoru před (fašistickými)

197 RGASPI, Личное дело КРАЙБИХ КАРЛ, Ф. 495, Оп. 272, Д. 3536. Dopis An die Ständige Kommission des EKKI, 5. 8. 1929.

198 Archiv Ministerstva zahraničních věcí (AMZV), f. Osobní spisy 1945–92, k. 465, Životopis Karla Kreibicha, Kádrový odbor MZV, 22. 8. 1951.

199 NA, f. Karel Kreibich, k. 49, Kondolenční dopis Rudolfa Witta z 18. 8. 1966.

200 Viz blíže jeho dopisy blízkým na s. 357–358 této knihy.

201 Viz tamtéž s. 359.

202 RGASPI, Личное дело КРАЙБИХ КАРЛ, Ф. 495, Оп. 272, Д. 3536, An die Politkommission des EKKI, Moskva, 9. 9. 1932.

203 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

204 Viz blíže jeho text *Jak došlo ke „kultu osobnosti“ – a co to bylo* na s. 420 této knihy.

špiony i v Československu,²⁰⁵ nebo výňatky ze soudního spisu pod názvem *Vor dem Volksgericht* (Před lidovým soudem), kde v předmluvě (zřejmě) právě on uvedl, že tento spis představuje onu pravdu, „která byla [...] během procesu se vší jasností prokázána“.²⁰⁶ Kreibich se přitom nadále zajímal o historii, konkrétně přímo komunistické strany a dělnického hnutí v Československu i v Sovětském svazu. Sám se již na počátku třicátých let účastnil debat na stránkách *Komunistické revue* k tehdy nově česky i německy vydaným *Dějinám KSČ* od Paula Reimanna.²⁰⁷ Následně publikoval v roce 1932 brožuru *15 Jahre Kampf und Sieg* (15 let boje a vítězství) k historii bolševické revoluce.²⁰⁸ Jeho přetrvávající zájem o dějiny Sovětského svazu později dobře ilustruje také dvojdielná brožura *Vznik a vývoj VKS (bolševiků)*.²⁰⁹ Množství vydaných textů přitom podtrhuje, že historie nebyla důležitým tématem jen pro něho či Reimanna, politice paměti přikládala velkou roli celá strana. Ostatně obdobně svoje dějiny v knižní podobě vydala i československá německá sociální demokracie, ve dvou dílech je sepsal Emil Strauss.²¹⁰

V odkládaných parlamentních volbách v roce 1935 KSČ celkově získala podobně hlasů jako v roce 1929; přes silný propad členstva v celém státě a kritiku levicových intelektuálů jí zjevně na většině území pomohla i hospodářská krize, která zasáhla Československo na začátku třicátých let a jejíž následky byly umocněny z dnešního pohledu poměrně slabým sociálním státem. Právě tehdy přitom němečtí komunisté v rámci své politiky přijali sudetoněmeckou identitu a stejně například jako ti slovenští začali klást důraz na nacionální rétoriku, zdůrazňovat svůj požadavek na sebeurčení až do odtržení. V některých ohledech se tak strana vrátila k rétorice prvního poválečného roku. Roli tu jistě sehrála i nálada v českoněmecké společnosti, umocněná tím, že německojazyčné pohraničí zasáhla krize násobně silněji než česká území. Sudetoněmecká identita, jakkoli má kořeny předválečné, se ve společnosti českých Němců prosadila v prvním kroku se vznikem československého státu a v druhé fázi právě v rámci hospodářské krize i díky nebyvalému úspěchu nově založené Sudetoněmecké strany (SDP) a její moderní a propracované kampani.²¹¹ Měla tak vždy silné strukturální

205 *Spione und Verschwörer*, Prag 1937.

206 *Vor dem Volksgericht. Der Prozess gegen die konterrevolutionären trotzkistischen Terroristen*, Prag 1936.

207 Knihu vydal Reimann v roce v roce 1931, debata na stránkách *Komunistické revue* proběhla následujícího roku a zapojili se do ní Josef Guttmann, Jaroslav Procházka a právě Karl Kreibich. Viz Paul REIMANN, *Dějiny komunistické strany Československa*, Praha 1931, a *Komunistická revue* 7–8, 1932.

208 Karl KREIBICH, *15 Jahre Kampf und Sieg. Eine kleine Skizze der größten Revolution*, Prag 1932.

209 Karel KREIBICH, *Vznik a vývoj VKS (bolševiků)*, in: Zdeněk Nejedlý – Pavel Prokop – Bohumír Šmeral (ed.), *Šestina světa*, Praha 1937.

210 Viz Emil STRAUSS, *Die Entstehung der deutschböhmisches Arbeiterbewegung. Geschichte der deutschen Sozialdemokratie Böhmens bis 1888*, Prag 1925, a TÝŽ, *Von Hainfeld bis zum Weltkrieg. Geschichte der deutschen Sozialdemokratie Böhmens*. Prag 1926.

211 *Vor dem Volksgericht*, s. 14.

předpoklady směrem ke krajně pravicovým koncepcím, ale přihlásila se k ní i řada komunistů a sociálních demokratů včetně mnohých Židů a jako každá jiná etnická identita zůstala v tomto smyslu také vnitřně rozporná a proměnlivá. Kreibich sám přitom nepsal nacionálně vyhocené texty, politiku strany však přijal, ačkoli po druhé světové válce tvrdil, že k ní byl od počátku skeptický.²¹²

Ve výše uvedených volbách v roce 1935 byl Kreibich poprvé zvolen senátorem a vrátil se tak do československého parlamentu. Složení poslaneckého i senátorského klubu strany se však po roce 1935 výrazně proměnilo. Jak již bylo zmíněno, spory v souvislosti s nástupem Gottwaldova vedení a pokračující bolševizace vedly k odchodu mnoha straníků. Zatímco z dřívějších vyšších funkcionářů Neurath nebo z českých straníků Muna ve straně skončili a společně vytvořili opoziční komunistickou formaci, pozice získala mladší generace, z německy mluvících například Köhler, Appelt či Reimann. Strana však zejména ztratila ve svých německojazyčných baštách oproti jiným oblastem citelně nejen členstvo, ale i volební podporu, která byla přibližně o polovinu nižší než o šest let dříve. Příčiny tohoto propadu jsou komplexnější, zdá se však, že stranické spory, kde vedení mezi německými členy nově zastupoval hlavně zmíněný Köhler, zde stranickým blokem otrásl silněji než jinde. Vedle odborů, které v rámci tzv. Gentského systému zajišťovaly nezaměstnaným podporu v rámci nezaměstnanosti, zasáhly také například stranickou Rungeho tiskárnu, kdy list *Vorwärts* na čas převzala Neurathova opozice. To nakonec i po dočasném zákazu tisku státními orgány vedlo k ukončení dlouhé tradice místního stranického tisku a založení nového pražského deníku *Die Rote Fahne*. Spory bylo ochromené a v těžké finanční situaci se ocitlo i liberecké konzumní družstvo včetně dělnické pekárny. V rámci přicházející hospodářské krize tak zde byly limitovány schopnosti strany oslovit a ekonomicky saturovat své příznivce. V Německu, které bylo vždy místním blízké, se navíc k moci dostal Adolf Hitler a bylo tu možné sledovat i citelné hospodářské oživení. Sudetoněmecká strana, nové hnutí, vymezující se vůči dřívějším zkorumpovaným politickým stranám a nabízející materiální pomoc chudším vrstvám, této situace mohla využít i vůči elektorátu KSČ, která těžila z protestních hlasů. Hospodářskou krizi pocítily všechny vrstvy zdejší společnosti, jež jí byla zasažena výrazně silněji než české obyvatelstvo ve vnitrozemí. To vedlo k opačnému procesu, než jaký popsal Kocka v případě Německa za první světové války. Zmírnily se třídní rozpory a naopak větší intenzitu získaly ty národnostní. Za silným ohlasem rétoriky Sudetoněmecké strany, založené na etnicky vymezené „Volksgemeinschaft“, národní pospolitosti, a její schopností oslovit také voliče levice tedy stála poměrně komplexní souhra více faktorů.²¹³

Od poloviny dvacátých let se tak strana začala přetvářet podle přání svých radikálních mladších funkcionářů i Moskvy, což vyvrcholilo na jejím V. sjezdu

212 Viz také dopis ÚV KSČ o postavení německé menšiny na s. 407–408 této knihy.

213 Podrobněji viz J. VRBA, *Komunistická strana*, s. 169–175.

v roce 1929. Následně ztratila mnoho straníků, kteří buď odešli sami, nebo byli ze strany vyloučeni. Z Kreibicha, který se změnami zpočátku nesouhlasil a ocitl se také před vyloučením ze strany, se stal její řadový člen a delší dobu strávil v Sovětském svazu. Na rozdíl od několika svých dřívějších přátel však zůstal straně loajální po celé meziválečné období. Komunistickou stranu i Sovětský svaz na veřejnosti bránil, včetně politických procesů. A nakonec byl ve volbách zvolen do senátu, jakkoli do užšího stranického vedení se již nevrátil. Silný propad podpory strany byl nicméně tehdy patrný právě v německojazyčných oblastech. I v tomto ohledu začalo právě ve třicátých letech docházet k postupnému přerodu strany česko-německé ve stranu česko-slovenskou. Kreibich tak byl opět zvolen do parlamentu za stranu, která se v mnohém lišila od té, kterou spoluzakládal.

Československý státník

Rok 1935 také znamenal velký obrat v politice nejen Kominterny, ale i KSČ. Nyní měly komunistické strany v rámci politiky takzvaných lidových front dočasně hájit liberální demokracie v Evropě a uzavírat bližší spojení s dalšími stranami, včetně sociální demokracie. Jakkoli šlo o pragmatický krok sovětského vedení a pouze o změnu taktiky, nikoli cíle, nelze podceňovat, jak zdůrazňují historici Kevin McDermott a Jeremy Agnew, že k němu vedl i tlak z nižších pater hnutí. Roli přitom hrál i ústavní převrat v Rakousku, vedoucí k diktatuře stavovského státu Engelberta Dollfusse, nebo nástup Adolfa Hitlera k moci v Německu. Zatímco v Sovětském svazu vrcholil teror, který měl na svědomí životy statisíců lidí, kredit komunistického hnutí ve světě stoupal v souvislosti s podporou republikánských jednotek ve Španělsku nebo účasti na francouzské vládě lidové fronty.²¹⁴

Tato politika se odrážela i v přístupu KSČ a Kreibich z pozice senátora, odpovědného redaktora *Die Rote Fahne* a vydavatele německojazyčných komunistických brožur se do ní plně zapojil, ať už vlastními texty, nebo těmi, na jejichž vydání se podílel. To lze dobře ilustrovat i na článku k abdikaci prezidenta Masaryka vydaném v *Die Rote Fahne*. Kreibich zde sice prvního československého prezidenta v některých ohledech kritizoval, vyzdvihoval však jeho „boje proti romantickému nacionalismu, proti nacionalistickým legendám, proti šovinismu a antisemitismu“.²¹⁵ Po jeho úmrtí pak v KSČ blízkém týdeníku *Tvorba* vzýval Masaryka jako přítele německého národa s tím, že následovat jeho odkaz znamená prohlubovat vztahy mezi národy ČSR i dbát o národnostní práva německé menšiny.²¹⁶ Němečtí komunisté ve svých textech zároveň nezavrhlí sudetoněmeckou identitu, jen ji interpretovali v pročeskoslovenském duchu. Sudetoněmecké dějiny tak byly podle nich československé i německé, patřil do nich zmiňovaný

214 Kevin McDERMOTT – Jeremy AGNEW, *Kominterny. Dějiny mezinárodního komunismu za Leninovy a Stalinovy éry*, Praha 2011, s. 130–139.

215 Karl KREIBICH, *Masaryk*, *Die Rote Fahne*, 15. 12. 1935, s. 2.

216 Karel KREIBICH, *Masaryk, Československo a my Němci*, *Tvorba*, 12, 1937, č. 39, s. 614–615.

Josef Schiller, ale i třeba Jan Hus, což dobře ilustruje brožura *Von deutscher Freiheit* (O německé svobodě), kterou napsal pod pseudonymem Günther Hoffmann zřejmě Paul Reimann.²¹⁷ Rozvíjel tak i motivy z Kreibichovy brožury z dvacátých let s tím rozdílem, že podle něj byli mezi husity též čeští Němci. Nepředstavoval tedy husitské hnutí jako součást dějin českého dělnictva, ale jako základ dějin společných.²¹⁸ Kreibich byl nejen odpovědným redaktorem této publikace, ale také autorem dalších pamfletů, které třeba útočily na předsedu Sudetoněmecké strany Konrada Henleina nebo oslovovaly sudetoněmecké ženy. Sám Henlein přitom Kreibicha v roce 1938 žaloval za urážku na cti kvůli jednomu článku v *Die Rote Fahne*, příslušný výbor senátu však o zproštění jeho imunity do konce první republiky nerozhodl.²¹⁹ Na české čtenáře se pak obracela další větší Kreibichova studie k dějinám, která vyšla pod názvem *60 let dělnického hnutí*. V ní navazuje na svoji kritiku předválečné i prvorepublikové sociální demokracie a zdůrazňuje, že spolupráce proletariátu všech etnik je předpokladem „sjednocené demokracie všech národů republiky“.²²⁰ Tato stať je poměrně jasně psaná z české perspektivy a v lecčems tak předznamenává Kreibichovy poválečné historické texty.

V menšinové politice byli českoněmečtí komunisté plně podpořeni i vedením strany a její českou většinou. KSČ se tak ústy svého předsedy Klementa Gottwalda považovala za zástupce sudetských Němců. Stále ostře kritizovala sociální i národnostní politiku státu v pohraničí. Sám Gottwald se vyjádřil v *Rudém právu* po obecních volbách v roce 1938 v tom smyslu, že kdyby byl v tomto ohledu přístup státu jiný, SdP by měla podporu výrazně nižší.²²¹ Docházelo k četným setkáním a manifestacím v českých i německých městech a na regionální úrovni byla navázána spolupráce se sociální demokracií. Kreibich se těchto manifestací také účastnil, v posledních měsících první republiky mluvil například v Plzni, Podmoklech nebo brněnské Líšni.²²² Na konci září absolvoval svoji poslední předválečnou cestu po pohraničních oblastech, kdy navštívil Chomutov (Komotau) a Cheb (Eger), aby pomáhal organizovat spolupráci mezi místními komunisty

217 Srov. Günther HOFFMANN, *Von deutscher Freiheit. 5 Jahrhunderte deutscher Geschichte*, Prag 1937, a František HELEŠIC, *Pseudonymy, šifry a značky redaktorů a spolupracovníků ústředního tisku KSČ v letech 1920 – 1938*, Revue dějin socialismu 2, 1968, s. 225.

218 To však nebyl případ jen těchto dvou politiků, stejné teze najdeme i u Rudolfa Appelta a dalších. Zároveň je třeba zmínit, že s podobnou interpretací přišel českoněmecký sociálně-demokratický historik Ernst Czuczka již ve 20. letech. Viz také J. VRBA, *Das Geschichtsbild*, s. 66–74, a Ernst CZUCZKA, *Die kulturgemeinschaftlichen Beziehungen der Deutschen und Tschechen*, Weinböhla bei Dresden 1923, s. 85–135.

219 Srov. Karl KREIBICH, *Der deutschen Mutter*, Prag 1937, a APS, f. Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv. č. 1352, sl. Kreibich Karel, Dopis Krajského soudu trestního v Praze Předsednictvu senátu Národního shromáždění ze dne 25. 1. 1938,

220 Karel KREIBICH, *60 let dělnického hnutí*, Praha 1938.

221 *Došlo na slova komunistů!*, Rudé právo, 26. 5. 1938.

222 *Neděle odhodlanosti*, Rudé právo, 9. 8. 1938, s. 2; *Nedělní manifestace*, Rudé právo, 30. 8. 1938, s. 2 a *Komunisté informují širokou veřejnost o politické situaci*, Rudé právo, 9. 9. 1938, s. 7.

a československou armádou.²²³ Jádru německé KSČ, jakkoli samozřejmě za poslední roky početně oslabené, se tehdy postavilo za republiku a aktivně pomáhalo i ozbrojeným složkám státu, například v rámci polovojeenské organizace Arbeiter-Wehr, český Dělnická stráž. Mnichovská dohoda však situaci radikálně změnila, do pohraničí vstoupila německá armáda a podle připravených seznamů pozatýkala až 10 000 sudetoněmeckých sociálních demokratů a komunistů.²²⁴ Kreibichova matka, které v prosinci 1938 bylo 83 let, na rozdíl od mnohých členů strany zatčena nebyla. Mezi jejím domovem ve Cvikově a velkou částí rodiny žijící v Praze však byly nově vytyčeny státní hranice.

Během takzvané podzimní revoluce,²²⁵ která byla konstitutivní pro krátké období druhé republiky, se naplno prosadily tendence, které byly v české politice jasně patrné a v českoněmecké dominantní již dříve. Postupně tak byly demonstrovány základní principy liberálně demokratické a parlamentní první republiky. S důrazem na etnický exkluzivismus pak byli mnohdy přijímáni s rezervou či přímo odmítáni a navraceni do „říše“ nečeští uprchlíci z pohraničí,²²⁶ poměrně rychle se začal prosazovat na veřejnosti silný antisemitismus, který mířil také na české Židy. Komunistická strana byla záhy zakázána a zejména němečtí komunisté se pokoušeli emigrovat do zahraničí, ostatně i Kreibich svoji matku v dopise ujišťoval, že má „dobré přátele ve světě“ a že se o něj nemusí bát.²²⁷ Zatímco jeho kontakty ve Francii kvůli odmítnutí udělení víza využity nebyly, pomohla mu nakonec britská iniciativa British Committee for Refugees from Czechoslovakia a na ni navazující Czech Refugee Trust Fond.²²⁸ Ještě před Vánocemi 1938 tak Kreibich opustil republiku a odjel do Velké Británie. Jeho družka však zůstala ve Francii, neboť pár očekával, že se tam později přestěhuje i Kreibich.²²⁹ Dcera Ilse plánovala odjet do Sovětského svazu, hned druhý den po vstupu německých vojsk do Prahy byla však v březnu 1939 zatčena a odvečena do koncentračního tábora. O Kreibichovu vnučku se tak starala jeho manželka Olga, která k sobě vzala i svoji matku, vdovu po senátorovi Kiesewetterovi.²³⁰ Nacistická vláda si v Československu vyžádala přibližně 340 000 obětí rozličného původu a etnicity.

223 *Vzpomínky na emigraci ve Velké Británii*, NA, f. Karel Kreibich, k. 50.

224 Volker ZIMMERMANN, *Sudetští Němci v nacistickém státě*, Praha 2001, s. 82–83.

225 Blíže k tomuto pojmu viz Radka ŠUSTROVÁ, *Zastřené počátky sociálního státu*, Praha 2020, s. 74–88.

226 K otázce útěků z pohraničí viz také Jan BENDA, *Útěky a vyhánění z pohraničí českých zemí 1938–1939*, Praha 2013.

227 Viz blíže jeho dopisy blízkým na s. 366 této knihy.

228 Jan KUKLÍK – Jana ČECHUROVÁ, *Czech Refugee Trust Fund a československá emigrace. Část 1. Geneze a finanční zabezpečení*, Soudobé dějiny 1, 2007, s. 9–43.

229 AMZV, Osobní spisy 1945–92, k. 465, Životopis Karla Kreibicha, Kádrový odbor MZV, 22. 8. 1951, s. 15.

230 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021. K osudům Kreibichovi dcery Ilse a dalších československých žen v nacistickém koncentračním táboře viz také Pavla PLACHÁ, *Zpřetrhané životy. Československé ženy v nacistickém koncentračním táboře Ravensbrück v letech 1939–1945*, Praha 2021.

Valná většina z nich byli Židé různého jazyka, genocidní politikou bylo vyvražděno i téměř veškeré romské obyvatelstvo v Čechách a na Moravě. Dosud nevídaná míra teroru s desítkami tisíc obětí zasáhla však také etnicky české obyvatelstvo a životem zaplatila za svůj postoj i řada Slováků (převážně v důsledku Slovenského národního povstání) a německých odpůrců režimu.²³¹

Zatímco Kreibich trávil čas okupace a války ve Velké Británii, těžce ho zde zasáhla především dvě úmrtí. Na začátku války, v roce 1940, zemřela ve Cvikově jeho matka, k níž měl velmi blízký vztah. O čtyři roky později v policejní cele ve Francii spáchala sebevraždu jeho družka Sima, o jejíž osud se v Británii velmi strachoval.²³² Ta se ve Francii podle všech zpráv zapojila do odboje²³³ a před výslechem si ve věznici v Marseille patrně raději sama vzala život.²³⁴ Jak odlišné osudy příslušníků jednotlivých rodin za války mohly být, ilustrují osudy jeho syna Waltera, který se – i na nátlak své české manželky a kvůli strachu z možných důsledků politického angažmá zbytku rodiny – rozhodl angažovat v NSKK (Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps, Nacionálněsocialistický motoristický sbor), motoristické organizaci spadající pod NSDAP,²³⁵ a později musel narukovat do wehrmachtu.²³⁶ V Říšské župě Sudety bylo přitom ve straně přibližně 17 % obyvatelstva, výrazně více, než byl celoříšský průměr.²³⁷ Pravděpodobně bezmála 200 000 sudetských Němců padlo na frontě.²³⁸

Exilové vedení KSČ, v němž z Němců až do jara 1945 zasedali Rudolf Appelt a Bruno Köhler, působilo v Moskvě.²³⁹ Větší skupina německých komunistů, čítající až 700 členů, byla ovšem ve Velké Británii, kde i početně převyšovali

231 Tyto skupiny se samozřejmě mohly překrývat, některé oběti rasové perzekuce se mohly považovat za etnické Čechy, jiné zase mohly kupř. přijmout identitu německou či přímo politicky působit v sudetoněmecké sociální demokracii. K přehledu obětí nacistické okupace viz např. text Pavla Škorpila, který odhaduje celkový počet obětí mezi 337 000 a 343 000. Viz Pavel ŠKORPIL, *Probleme der Berechnung der Zahl der tschechoslowakischen Todesopfer des nationalsozialistischen Deutschland*, in: Detlef Bradnes – Václav Kural (eds.), *Der Weg in die Katastrophe*, Essen 1994, s. 161–195.

232 Jeho pocity ilustruje i dopis z roku 1941 na s. 369–370 této knihy. Vztah Kreibicha k Simě Procházkové dále dokládají další dopisy jí určené a zejména rukou psané osobní vzpomínky, kde se s její smrtí vyrovnává. Viz NA, f. Karel Kreibich, k. 49, *Last mich von ihr erzählen!*

233 Zmiňuje ji také příručka o českém odboji, viz Vlastislav KROUPA a kol., *Český antifasismus a odboj*, Praha 1988, s. 280.

234 Viz svědectví paní Zachové z 5. 10. 1944, NA, f. Karel Kreibich, k. 49.

235 K této organizaci viz blíže Dorothee HOCHSTETTER, *Motorisierung und „Volksgemeinschaft“. Das Nationalsozialistische Kraftfahrkorps (NSKK) 1931–1945*, München 2004.

236 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

237 V. ZIMMERMANN, *Sudetští Němci*, s. 117n.

238 Jaroslav KUČERA, *Statistische Berechnung der Vertreibungsverluste – Schlusswort oder Sackgasse?*, in: Detlef Bradnes – Václav Kural (ed.), *Der Weg in die Katastrophe*, Essen 1994, s. 191.

239 Celkově k emigraci německých komunistů viz Jakub VRBA, *Sudetoněmečtí komunisté v exilu mezi lety 1938 až 1945*, in: Monika Kabešová – Matěj Bekera – Pavlína Parchanská (eds.), *České, slovenské a československé dějiny 20. století XIV*, Hradec Králové 2020, s. 221–233.

své české kolegy. Hlavní slovo tu měl jako bývalý poslanec především Gustav Beuer, dále zde pobýval Paul Reimann nebo Ludwig Freund, po válce známý jako Ludvík Frejka. Podle svých vzpomínek to však byl Kreibich, který prosazoval, aby vedení tamní exilové KSČ bylo svěřeno Čechovi, jak se také nakonec stalo, když v jejím čele v Británii stanul Václav Nosek. Ubytování Kreibichovi poskytli místní novináři, nejprve bydlel u redaktora *Daily Telegraph*, následně u majitele *Manchester Guardian* Russella Scotta,²⁴⁰ který ho podle dobové britské brožury velmi chválil pro jeho „vysoké intelektuální kvality“.²⁴¹ Němečtí komunisté měli na začátku války též smělé politické plány, včetně vytvoření sudetoněmecké jednotky v rámci jednotek československých. Ty se ovšem neuskutečnily i kvůli paktu Molotov–Ribbentrop o neútočení mezi třetí říší a Sovětským svazem. Tento krok sovětské vlády otrásl mnohými členy komunistického hnutí²⁴² a je pravděpodobné, že Kreibich nebyl výjimkou. Z komunistů se stali pro britský stát potenciální nepřátelé a poté, co i odmítli rukovat do vznikající československé armády, jich sedm včetně Kreibicha, Beuera a Freunda skončilo ve vězení.²⁴³

Jejich propuštění přišlo až s napadením Sovětského svazu, kdy se proměnila politika celého komunistického hnutí i vztahy mezi SSSR a spojenci. V Moskvě začal vysílat Sudetoněmecký svobodný vysílač²⁴⁴ a českoněmečtí komunisté v Londýně stáli u založení exilové vlády loajálního Sudetoněmeckého výboru. Ten se vedle komunistů skládal také z levice českoněmecké sociální demokracie sdružené kolem Josefa Zinnera, který nesouhlasil s politikou předsedy strany Wenzela Jaksche, a skupiny bývalých funkcionářů liberální Německé demokratické svobodomyslné strany v čele s Alfredem Peresem. Do činnosti této skupiny se zapojili i umělci, jako například malíř Ernst Neuschul nebo spisovatel Rudolf Fuchs, jenž tragicky zahynul při dopravní nehodě v roce 1942. Po posledním z uvedených, tedy Rudolf-Fuchs-Haus, se jmenovalo i londýnské kulturní centrum této relativně početné části sudetoněmecké emigrantské komunity,²⁴⁵ která i skrze odborářské nebo ženské sdružení udržovala kontakty i s mnohými Čechy

240 John Russell Scott byl majitelem britského listu *Manchester Guardian*. V roce 1936 převedl vlastnictví na fond, který vlastní noviny, od roku 1959 vydávané pouze pod názvem *Guardian*.

241 *Morrison's Prisoners. The Story of the Czechoslovakian Anti-Fascist Fighters Interned in Britain*. London 1941, s. 5.

242 K. McDERMOTT – J. AGNEW, *Komintern*, s. 199.

243 K protestům britské veřejnosti proti jejich zatčení viz také již citovaná kniha *Morrison's Prisoners*.

244 K tomuto vysílači, ale i otázce identit českoněmeckých komunistů viz také Mark CORNWALL, *Stirring Resistance from Moscow. The German Communists of Czechoslovakia and Wireless Propaganda in the Sudetenland, 1941–1945*, *German History* 24, 2006, s. 212–242.

245 K německy píšícím československým spisovatelům v exilu viz také Jennifer A. TAYLOR, *Stimmen aus Böhmen. Die deutschsprachige literarische Emigration aus der Tschechoslowakei in Großbritannien nach 1938: Rudolf Fuchs, Ernst Sommer und Ludwig Winder*, in: Peter Becher – Peter Heumos (eds.), *Drehscheibe Prag. Zur deutschen Emigration in der Tschechoslowakei 1933–1939*, München 1992, s. 165–180.

a vydávala ve Velké Británii časopis *Einheit*.²⁴⁶ Někteří z nich, zejména ti mladší, také narukovali do československé armády.²⁴⁷ Kreibichova pozice v exilu byla posílena poté, co se jako jediný Němec stal členem Státní rady, prozatímního exilového parlamentu. Požadavky výboru na větší zastoupení Němců v tomto orgánu, na jejich vstup do vlády nebo i na širší záruky menšinových práv v osvobozeném Československu však nakonec byly odmítnuty, zřejmě i v rámci nátlaku zejména etnicky českých příslušníků armádních jednotek, kteří nechtěli připustit větší zapojení českých Němců do odboje.²⁴⁸

Vliv na toto rozhodnutí však jistě měl i plánovaný transfer německého obyvatelstva, který se stal zásadní otázkou československé emigrace v druhé polovině války. Poté, co Beneš v Moskvě jednal na sklonku roku 1943 se Stalinem a Gottwaldem, bylo jasné, že k němu dojde, nebyl ovšem jasný jeho rozsah. Sudetoněmecký výbor s ním souhlasil, chápal ho však v průběhu roku 1944 ještě jako očistu třídní a politickou, nikoli etnickou. Paul Reimann například v roce 1944 uvedl, že pouze tato očista „národního těla od všech reakčních, fašistických a antidemokratických elementů“ by mohla zajistit přežití Němců jako menšiny v ČSR.²⁴⁹ V tom se ideologicky lišil od zmíněného Jaksche, který se v rámci svého ne-marxistického konceptu lidového socialismu (německy Volkssozialismus) vnímal také jako představitel střední třídy a vysídlení vyšších tříd odmítal. Sudetoněmecký výbor zároveň doufal, že skrze svoji loajalitu exilové vládě zachrání alespoň část německé menšiny, a ještě na podzim roku 1944 plánoval podobu menšinového školství v osvobozené republice, jakkoli již začal odmítat sudetoněmeckou identitu a požadoval v rámci ní vychování nového „československého Němce“.²⁵⁰ Na konci ledna 1945 na společné konferenci českoněmeckých komunistů a levice sociální demokracie ještě vládla zdánlivá jednota tohoto uskupení,²⁵¹ i když napětí ohledně budoucnosti německé menšiny muselo být patrné. Konsenzus však v průběhu

246 Čeští Němci měli zastoupení například ve vedení mládežnické organizace Nové Československo. Viz Detlef BRANDES, „Otázka transferu... *Ta je tady Kolumbovo vejce*.“ *Českoslovenští komunisté a vyhnání Němců*, Český časopis historický 1, 2005, s. 91.

247 Na tomto místě je nutné zdůraznit, že navzdory ambivalentní politice československého odboje, který na jednu stranu toužil mobilizovat všechny občany bývalé ČSR, zároveň však byla patrná snaha omezit podíl neslovanských menšin v ozbrojených silách, byly tyto jednotky značně multietnické. Největší podíl německy mluvících občanů byl v západních jednotkách v roce 1943, kdy tvořili téměř čtvrtinu všech vojáků a desetinu celkového stavu. Dominantně etnicky české oproti tomu bylo důstojnictvo těchto jednotek. Viz Zdenko MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda?, Praha 2017, s. 233–238 a 250.

248 D. BRANDES, „Otázka...“, s. 98, a Z. MARŠÁLEK, „Česká“, nebo „československá“ armáda?, s. 233–234.

249 Paul REIMANN, *Das Grossdeutschtum und die böhmischen Kulturtraditionen*, London 1944, s. 7.

250 BArch, f. Deutsche Kommunisten in der KPC, k. SGY/3/2, Gustav BEUER, *Die letzte Ereignisse und unsere Aufgabe*.

251 Ke konferenci viz blíže texty v časopise *Einheit* z prvních dvou čísel roku 1945 (tedy z 13. a 27. 1.), případně brožura shrnující průběh sjezdu *Gemeinsame Delegierten-Konferenz der Deutschen Sozialdemokraten und Kommunisten aus der Tschechoslowakei*, London 1945, BArch, f. Deutsche Kommunisten in der KPC, k. SGY/3/6.

roku 1944 nepanoval ani ve vedení KSČ v Moskvě, kde byli proti vysídlení všech obyvatel německého etnika zejména Jan Šverma, který prý poukazoval na sílu levicových stran v pohraničí před rokem 1935,²⁵² a Rudolf Appelt, jenž podle Bruna Köhlera prosazoval, aby v zemi zůstalo až milion a půl německých občanů.²⁵³ Dle Köhlera rozhodl o konečném postoji KSČ před koncem války až Stalin, jakkoli roli v rozhodování Gottwalda jistě musela sehrát i nálada v domácím odboji či vůle ke spolupráci s Benešovou vládou a její pozice v této otázce. Poválečná čistka československé společnosti tak byla – za zřejmé podpory KSČ a za nesouhlasu většiny nekomunistů v českoněmeckém exilu – jasně etnického rázu.

Ačkoli se Kreibich ještě v roce 1942 setkal s Wenzelem Jakschem a jednal s ním mimo jiné o společném odporu celého sudetoněmeckého exilu proti plánovanému vysídlení,²⁵⁴ postupně začal zastávat více protiněmecká stanoviska, za což ho kritizovali i někteří jeho spolustraníci. „Dá se jít až příliš daleko správným směrem,“ což je „škodlivé a směšné,“ napsal v této souvislosti ze svého newyorského exilu Franz Carl Weiskopf v roce 1944 Paulu Reimannovi s tím, že Kreibichovy názory a kroky jsou nyní přesným opakem jeho postojů po první válce, kdy chtěl bojovat proti Čechům.²⁵⁵ Ačkoli třeba při jmenování do Státní rady v německém vydání *Mladého Československa* poukázal explicitně na přihlášky „sudetských Němců“ do československé armády s tím, že doufá, že nebude jejich posledním zástupcem v tomto orgánu,²⁵⁶ je zjevné, že měl rezervovanější postoje k tomuto pojmu, respektive jej časem zavrhl. Je přitom možné, že důvody mohly být i generační. Mladší funkcionáři narození kolem roku 1900 totiž své postoje více formovali za Československé republiky, kdy se sudetoněmecká identita definitivně prosadila. Kreibich tak již během války postupně přistoupil k podpoře šířeji (či etnicky) pojatého vysídlení. Těžko soudit, nakolik v tom hrála roli i ztráta blízkých, zejména jeho družky Simy, případně převážila jeho loajalita ke straně či ke státu. Sám prý i vyzval svého syna Waltera kvůli jeho postojům za války k odchodu ze země.²⁵⁷ Své názory na sklonku války sepsal v textu *Konec sudetského němectví*, který vyšel německy v exilovém časopisu *Einheit*, česky v *Tvorbě* a následně jako samostatná publikace.²⁵⁸ Zároveň také nemáme zprávy,

252 Tvrdí to alespoň ve svých vzpomínkách jeho tehdejší manželka Marie Švermová, viz Marie ŠVERMOVÁ, *Vzpomínky*, Praha 2008, s. 216.

253 Köhler ve svých vzpomínkách na tuto událost uvádí, že podle Appelta měli mít sudetští Němci po válce podobné postavení jako Rakušané. Viz BArch, f. Erinnerungen, k. SGY/30/1851, Bruno KÖHLER, *Was wird nach dem Krieg mit den Deutschen in der ČSR?*, s. 2.

254 D. BRANDES, „Otázka...“, s. 96–97.

255 Dopis F. C. Weiskopfa P. Reimannovi z 24. 4. 1944, NA, f. Pavel Reiman, k. 1.

256 *Interview mit Staatsrat Kreibich*, Young Czechoslovakia, 6. 12. 1941. Dochováno v BArch, f. Deutsche Kommunisten in der KPC, k. SGY/3/4.

257 AMZV, Osobní spisy 1945–92, k. 465, Životopis Karla Kreibicha, Kádrový odbor MZV, 22. 8. 1951, s. 14.

258 Viz Karl KREIBICH, *Das Ende des Sudetendeutchtums*, Einheit, 22. 9. 1945, s. 5–10, TÝŽ, *Konec sudetského němectví*, Liberec 1945, a TÝŽ, *Konec sudetského němectví*, Tvorba 14, 1945, č. 5, s. 67–69.

že by se později aktivně angažoval v pomoci německým antifašistům v pohraničí, jako to například udělal Appelt nebo zřejmě i Köhler.²⁵⁹

Ještě začátkem května 1945 šla vnučka Karla Kreibicha Ilsa, která tehdy pracovala v úřadu Gaustudentenführera,²⁶⁰ odeslat německým vysokoškolským studentům na frontě literaturu a skripta na doučení předmětů, které zameškali. O pár dní později již měla tramvaj, kterou se vracela z práce, výluku a nejela kolem budovy rozhlasu, neboť zde probíhaly boje.²⁶¹ Začala revoluce, která vedla ke vzniku takzvané třetí Československé republiky. Manželka Kreibichova syna Waltera, jenž byl jako voják wehrmachtu zajat při obraně Berlína, se ze strachu z příchodu Rudé armády pokusila o sebevraždu.²⁶² Nový československý režim, který se začal postupně etablovat, byl následně založen na odmítnutí liberálních základů předmnichovské republiky, konsenzu na cestě k socialismu, rozsáhlém znárodnování, omezeném počtu politických stran, absenci parlamentní opozice či zmíněné etnické homogenizaci země. V rámci ní se také ve velmi komplikované situaci ocitli přeživší německy mluvící českoslovenští Židé, z nichž jich mnoho zemi opustilo.²⁶³ V některých z těchto bodů tak paradoxně navazoval spíše na republiku druhou než na tu první. Jednou z desítek tisíc obětí etnicky zaměřeného násilí za třetí republiky, jehož povaha se postupně proměnila z divoké fáze na sklonku války v násilí, za které byl zodpovědný i stát,²⁶⁴ byl také politicky nevyhraněný bratr Kreibichovy první manželky a kmotr jeho dětí Emil Kiesewetter.²⁶⁵ Režim však oproti tomu pouhonorovému prozatím zachoval poměrně nezávislou justici, relativní svobodu slova i například soukromé vlastnictví menších podniků.

Karel Kreibich se do osvobozené republiky vrátil již v květnu 1945²⁶⁶ a při příjezdu do Československa se přihlásil k české národnosti. Ne proto, že by se za Čecha považoval, ale protože mu takový postup vzhledem k situaci doporučila strana.²⁶⁷ Podobně si někteří ze členů londýnského exilu počestili jména. Paul Reimann se tak začal podepisovat jako Pavel Reiman a Ludwig Freund jako Ludvík Frejka. V poválečné Praze se Kreibich také blíže seznámil se svou druhou ženou Marie Charlotte Kohnovou (rozvedenou Straussovou), německy mluvící Židovkou původem z Teplic, která byla členkou KSČ od roku

259 Viz heslo *Bruno Köhler*, in: P. Anev – M. Bílý (eds.), *Biografický slovník*, s. 121.

260 Oblastní funkcionář odpovědný za záležitosti německých studentů.

261 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

262 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 2. 5. 2022.

263 K tomu např. srov. Ch. BRENNER, *Mezi východem*, s. 339–341, a Kateřina ČAPKOVÁ – Hillel J. KIEVAL, *Židé v českých zemích*, Praha 2022, s. 304–306.

264 K povaze násilí na konci války a za třetí republiky viz Jaromír MRŇKA, *Limity lidskosti. Politika a sociální praxe kolektivního násilí v českých zemích 1944–1946*, Praha 2019.

265 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

266 Viz dopis sekretariátu Ústředního výboru KSČ v Praze ze začátku 60. let na s. 408 této knihy.

267 NA, f. Karel Kreibich, k. 49, „Dvanáct let pronásledování mé ženy...“, s. 8.

1931 a s níž se poprvé setkal ve Velké Británii. Svatba proběhla o dva roky později,²⁶⁸ poté co jeho první manželka souhlasila s rozvodem.²⁶⁹ Jakkoli tak novomanželé zřejmě nadále doma mluvili německy, byli občany země, ve které se výrazně změnilo složení obyvatelstva, a členy strany, jejíž členská základna se opět silně proměnila.

Již v roce 1946 totiž překročil počet členů KSČ jeden milion, více než desetinasobek oproti třicátým létům. Strana ve stejném roce vyhrála v českých zemích volby s výsledkem přes 40 % hlasů. Její popularita rostla, neboť se mohla prezentovat jako národní strana, která chtěla v rámci politiky lidové fronty zemi bránit, angažovala se v odboji a měla blízko k Sovětskému svazu, jehož armáda hlavní město osvobodila. Mohla také díky svým pozicím ve vládě ovlivňovat silové složky v zemi a připravovat převzetí moci. Na druhou stranu byla zranitelná kvůli předválečné národnostní politice a stále relativně vysokému počtu Němců ve svých řadách, za což byla napadána zejména ze strany národních socialistů.²⁷⁰ Strana tak zakázala obnovit vydávání *Die Rote Fahne* (tohoto listu vyšlo předtím jen několik čísel z místní iniciativy v Děčíně),²⁷¹ příliš také nedala na stížnosti svých členů německé národnosti, kteří poukazovali na útlak německých antifašistů,²⁷² a nakonec podporovala jejich ne zcela dobrovolné vysídlení do sovětské okupační zóny Německa.²⁷³

Karel Kreibich i po válce pokračoval v povolání novináře a v roce 1946 oslavil doma s Marie Charlotte výročí čtyřiceti let v pozici redaktora.²⁷⁴ V Kreibichových textech z této doby platilo, jak to predikoval zmíněný Weiskopf, že v leccčems navázal – byť z opačných pozic – na své nacionálně vyhraněné postoje po válce první. To činil jako zaměstnanec ministerstva informací pod vlastním jménem převážně v časopise *Tvorba* nebo v brněnské *Rovnosti*, ale ještě silněji

268 Marie Charlotte Kreibichová se narodila v roce 1906 v Teplicích, její otec zde byl velkoobchodníkem. Před vstupem do KSČ v roce 1931 byla také členkou Židovské organizace mládeže. Jedna z jejích sester po druhé světové válce emigrovala do Izraele. Marie Charlotte měla z prvního manželství dvě děti. Viz AMZV, Osobní spisy 1945–92, k. 465, Dotazník Charlotte Kreibichové z 22. 8. 1951.

269 Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

270 Jakkoli samotná KSČ jistě nestála pozadu a požadovala například urychlené vysídlení Němců z Prahy. Viz Ch. BRENNER, *Mezi Východem*, s. 159–160.

271 Podle svých vzpomínek šel Köhler údajně na vedení strany a požadoval pokračování vydávání *Die Rote Fahne*. Hned po válce totiž vyšla v Děčíně dvě čísla těchto novin, než to zakázal místní národní výbor. Vedení strany návrh s poukazem na politickou situaci nepodpořilo. Viz BArch, f. Erinnerungen, k. SGY/30/1851, B. KÖHLER, *Was wird*, s. 11.

272 Obecně k postavení Němců v KSČ po válce viz David KOVAŘÍK, *Němečtí příslušníci KSČ v období nacistické okupace: stav poznání a stručný souhrn*, in: Jan Kalous – Jiří Kocian (eds.), *Český a slovenský komunismus*, Praha 2012, s. 48–58.

273 Viz blíže Heike VAN HOORN, *Neue Heimat im Sozialismus. Die Umsiedlung und Integration sudetendeutscher Antifa-Umsiedler in die SBZ/DDR*, Essen 2004.

274 Ta mu dle dopisu své matce vzala peníze z peněženky a nakoupila četné dary. Viz NA, f. Karel Kreibich, k. 50, dopis Marie Charlotte Kreibichové matce z 1. 2. 1946.

pod pseudonymem Lužický v rámci Tiskové informační služby.²⁷⁵ Na druhou stranu i za třetí republiky psal obdivné texty o německých socialistech, jako byli Rosa Luxemburgová, Karl Liebknecht nebo Franz Mehring,²⁷⁶ a důležitým tématem pro něj byla i židovská menšina. Poslance národních socialistů například obvinil v jednom textu z antisemitismu²⁷⁷ a těsně po únoru sepsal text do *Věstníku židovské obce*, kde spojil obraz humanistického českého národa, který byl k Židům vždy tolerantní, s rolí komunistických stran při potírání antisemitismu třeba v Polsku či na Slovensku a věřil, že v zemích východního bloku tak zmizí úplně.²⁷⁸

Únor 1948 následně považoval, stejně jako četní příznivci strany, za velké vítězství KSČ, a tím i vítězství celé země.²⁷⁹ Navíc se, alespoň dočasně, zlepšila situace etnických menšin. Po nuceném rozptylu mnoha setrvávších Němců, který započal v roce 1947, byla patrná snaha je také integrovat zpět do společnosti. Těchto přibližně 200 000 lidí v zemi z nařízení státu povětšinou zůstalo, protože jejich expertní znalosti byly pro průmysl nepostradatelné.²⁸⁰ Zmíněná politika vedla i k většímu zapojení zbytku německojazyčných komunistů do dění ve straně i ve státě. V roce 1954 se tak po dvaceti letech stali poslanci tři zástupci německé menšiny,²⁸¹ byl založen i časopis *Aufbau und Frieden*, který vedl předválečný poslanec strany Kurt Babel.²⁸² Přímo do vedení KSČ se vrátil Bruno Köhler²⁸³ a Franz Carl Weiskopf byl jmenován československým velvyslancem ve Švédsku a následně v Pekingu.²⁸⁴ Kreibich, který byl od roku 1947 oficiálně penzionován, začal postupně učit na Vysoké škole politických a hospodářských věd v Praze, kde přednášel o častém tématu svých textů, tedy

275 Viz NA, f. Karel Kreibich, k. 15–16, výstřižky z tisku článků, které Kreibich napsal, uložené v jeho osobním fondu.

276 Viz Karel KREIBICH, *Dílo R. Luxemburgové a K. Liebknechta*, Tvorba 15, 1946, č. 2, s. 20–22, a TÝŽ, *Franz Mehring – bojovník proti prušáctví*, Tvorba 15, 1946, č. 9, s. 139–140.

277 Obvinil z něj poslance Stanislava Nováka a zdůraznil, že ten navazuje na starší tradice ve straně. Není však zřejmé, co přesně měl Novák říci a bylo-li obvinění pravdivé. NA, f. Karel Kreibich, k. 16, Karel KREIBICH, Vracejí se ke svým začátkům, Tisková informační služba, 30. 6. 1947.

278 Karel KREIBICH, *Židé ve volbách 30. května 1948 manifestovali za jednotu, socialismus a pokrok*, Věstník Židovské obce náboženské v Praze 10, 1948, č. 23, s. 269.

279 NA, f. Karel Kreibich, k. 17, Karel KREIBICH, *Národní fronta obnovena – lidová demokracie zachráněna*, Tisková informační služba, 7. 3. 1948.

280 Celkově k postavení německé menšiny po únoru viz Matěj SPURNÝ, *Nejsou jako my. Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*, Praha 2012, s. 146–231, příp. Pavel KOLÁŘ, *Soudruzi a jejich svět*, Praha 2019, s. 136–140.

281 Šlo o Jana Jungbauera, Rudolfa Müllera a Josefa Pötzla, ti však neměli vyšší funkce ve straně ani před válkou, ani po ní.

282 Časopis vycházel od roku 1951.

283 Viz heslo *Bruno Köhler*, in: P. Anev – M. Bílý (eds.), *Biografický slovník*, s. 602.

284 Heslo *Franz Carl Weiskopf*, in: Jindřich Dejmek, *Diplomacie Československa. Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 661–662.

o dějinách dělnického hnutí, a měl být údajně jmenován i profesorem historie.²⁸⁵ Stal se postupně autorem několika dalších studií s historickou tematikou, které se věnovaly dějinám dělnického hnutí,²⁸⁶ česko-německým vztahům²⁸⁷ nebo vztahům církve a státu.²⁸⁸ Na podzim roku 1948 se stal předsedou Svazu československo-izraelského přátelství, přičemž jeho manželka Marie Charlotte ještě před únorem získala členství v komisi ÚV KSČ pro židovské záležitosti.²⁸⁹ Zvažovalo se také, že by Kreibich mohl být ředitelem nově založeného Ústavu dějin KSČ.²⁹⁰ Jeho kariéra straníka-akademika však nepokračovala, neboť byl nakonec místo toho vybrán jako nový velvyslanec ČSR v Moskvě, kde se v roce 1950 opět setkal i s Rudolfem Appeltem, který zde působil jako velvyslanec čerstvě založené Německé demokratické republiky.

Být diplomatem ve službách Československé republiky mohlo pro Kreibicha znamenat jistý vrchol jeho kariéry ve službách strany a z jeho pohledu i státu. Tento vrchol však Kreibich zažil nejen v naprosto odlišném státním zřízení, než když svoji kariéru začínal, ale i ve společnosti, jejíž struktura byla oproti té předválečné odlišná. Je ironií, že zatímco po první světové válce měl Kreibich blízko k německému národovectví, po té druhé k tomu českému. Tento přerod však mohl mít z jeho pohledu vnitřní smysl. Měl vždy blízko k českému etniku a, jak sám uvedl, cítil se s ním „srostlý“.²⁹¹ A zatímco v roce 1919 mohl revoluční potenciál vidět v tehdejším Německu, po roce 1945 mohl očekávat dominanci KSČ v Československu. Jeho dcera Ilse si navíc po válce vzala známého člena strany, dlouholetého poslance a člena vlády mezi lety 1946 a 1963 Jaromíra Dolanského, který tak adoptoval Kreibichovu vnučku.²⁹² To mohlo jen upevnit Kreibichovu pozici staršího, ale prominentního člena poválečné strany, který sice již neměl velký vliv na její politiku, měl však nárok na prestižní místa v československých státních službách.

285 AMZV, Osobní spisy 1945–92, k. 465. Životopis Karla Kreibicha, Kádrový odbor MZV, 22. 8. 1951, s. 11.

286 Karel KREIBICH, *Josef Boleslav Pecka a Ladislav Zápotocký*, Brno 1950, nebo TÝŽ, *Počátky českého dělnického tisku*, Brno 1951.

287 Toho je příkladem práce *Němci a česká revoluce*. Německojazyčné vydání této knihy vyšlo o dva roky později v Berlíně. Karel KREIBICH, *Němci a česká revoluce roku 1848*, Brno 1950.

288 Karel KREIBICH, *Z dějin sporů církve a státu. Náčrt jejich nenáboženských dějin. I. část*, Brno 1950.

289 Tomáš HABERMANN, *Cesta Československa od podpory sionismu k antisionismu (1947–1957)*, disertační práce, Univerzita Karlova v Praze 2017, s. 30 a 164.

290 Vítězslav SOMMER, *Angažované dějepisceví. Straníká historiografie mezi stalinismem a reformním komunismem (1950–1970)*, Praha 2011, s. 62.

291 AMZV, Osobní spisy 1945–92, k. 465, Životopis Karla Kreibicha, Kádrový odbor MZV, 22. 8. 1951, s. 11.

292 Manželé Dolanští nejprve bydleli ve stejném domě jako Kreibichovi v Antonínské ulici. Po roce 1948 se však přestěhovali do Pevnostní ulice v pražských Dejvicích. Viz rozhovor s Kreibichovou vnučkou Ilsou Dolanskou, vedený autorem této knihy 18. 10. 2021.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Těsný domov – širý svět a jiné texty.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.